

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE Denizli

Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı:18 (Nisan-Mayıs-Haziran 2008)

- Haluk Cillov • Baha Akşit • Azerbaycan'da Denizlili Şehitler
- Çövmen • Epiktetos • Esat ve Sacit Sivri

Benim naziz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır, ama TÜRKİYE CUMHURİYETİ ilelebet payidar kalacaktır...

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
DENİZLİ
DERGİSİ

ÖĞRENCİLERİMİZE
BURSLAR

SOSYAL
ETKİNLİKLER
VE
GEZİLER

KİŞİSEL GELİŞİM
KURSLARI

SANATA
DESTEK

CSA
CAFER SADIK ABALIOĞLU
EĞİTİM ve KÜLTÜR VAKFI

ÇAMLIK CAD.6017 SK. NO:9 KAT:2-3 KINIKLI - DENİZLİ TEL: 0 258 213 43 00 FAKS: 0 258 213 16 50

Geçmişten Günümüze
DENİZLİ
Yerel Tarih ve Kültür Dergisi
(Üç aylık dergi)

CSA
CAFER SADIK ABALIOĞLU
EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI

adına
İmzaya Sahibi
M. Ali Abalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Gökmen (Sorumlu)

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Önder Göçgün

Editor
Süleyman İnan

Yayın Kurulu
Önder Göçgün
Ömer Gökmen
Süleyman İnan
Metin Türktas
Şerif Kutludağ
Faruk İnceoğlu
Coskun Önen

Koordinatör
Besim Ogelman

İletişim ve Dağıtım Sorumlusu
Mehmet Korkutalp
Ayşe Karakaya

Kapak Tasarım
Mümin İnan

Tasarım - Uygulama
Mac Art
Grafik Tasarım-Görsel İletişim
www.m-gf.com

Baskı -cilt
Türker Ofset

İletişim
Camlık Cd. 6007 Sk.
No:9 Kat:2-3
Kınıklı/DENİZLİ
Tel : 0 258 233 43 00
Faks:0 258 233 16 50
www.csavakfi.org.tr
www.abalioglu.com.tr/dergi.htm

Yazılar, yazarların yasal sorumluluğu
altındadır.

Gönderilen yazılar geri
gönderilemez.
Dergide yayımlanan
yazı ve dokümanların
tamamının veya
bir kısmının yeniden
yayımlanması için
izin gerekmektedir.

Dergi ücretsizdir.

Merhaba

5 yılı geride bırakan dergi olmanın gururuyla merhaba...

Bir süreli yayının itibarı, uzun soluklu olmasıyla ilgilidir. Yayıncılıkta, hele yereli hedefinde tutan bir dergi için 5 yılın, kurumsallaşma için önemli bir zaman dilimi olduğunu biliyoruz. Çünkü biz, dergimizi 2003 Mart ayından beri özenle hazırlıyoruz.

Birkaç özelliğine değinmek bile bunu yeterince anlatır:

Geçmişten Günümüze DENİZLİ, şehircilikten edebiyata, mimarlıktan müziğe, tarihten sinemaya, kenti ilgilendiren her alanda, bilim ve sanat dünyasının önde gelen isimlerini ve Denizli üzerine çalışmalarına yeni başlamış ve bunları paylaşmak isteyenleri çevresinde toplamayı başarmış bir dergi.

Üç ay boyunca okunmakla kalmayıp değerli bir arşiv malzemesi olarak kütüphanelerin başköşelerine yerleşen Geçmişten Günümüze DENİZLİ, artık yalnızca Denizli'de değil, diğer illerde de aranan, kaynak gösterilmeye başlanan bir dergi olmuştur.

Geçmişten Günümüze DENİZLİ, bundan sonra da, Denizli'nin bitip tükenmek bilmeyen konularını, kokularını ve renklerini daha uzun yıllar benzersiz dosya konularıyla işleyecek; kütüphanelerin başköşelerindeki yerini koruyacak.

Kentin belleği, dünü yarına bağlayan köprüsü olacaktır.

Bu sayımıza gelince... Dergimiz, bu sayısında biyografi ağırlıklı. Yazı türü olarak da röportaj-yazılarımız öne çıkıyor. İlk iktisat profesörlerinden Haluk Cillov, Fenerbahçe Kulübünde top koşturan Ahmet Erol ve Denizli'nin sanayi duayenlerinden Esat ve Sacit Sivri'ler bu kapsamda ele alınan yazılarımız. Bu yazıları, büyük ilgi ve keyifle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Yakın dönemin siyasette önemli bir siması olan Baha Akşit yazısı da, kendi dinledikleriyle ve bildikleriyle Tuncer Baykara'ya ait.

Önder Göçgün ise, antik dönemin Hierapolis'li filozofu Epiktetos'la ilgili az bilinen bilgileri ve ona ait seçkin sözleri paylaşıyor bizimle.

Zeki Akakça da, çok iyi bildiği Beyağaç'taki çoban evi "Çövmen"i konu ediniyor yazısında...

Sonraki sayılarda görüşmek üzere...

Süleyman İNAN

İçindekiler

- 2-6 **Haluk Cillov**
Röportaj: Şerif Kutludağ-Metin Türktas
- 7-11 **Azerbaycan'da Denizlili Şehitler**
Ümit Yardım
- 12-15 **"Dayım Baha Akşit"**
Tuncer Baykara
- 16-22 **Esat Sivri**
Röportaj: Şerif Kutludağ
- 23-26 **Sacit Sivri**
Röportajlar: Şerif Kutludağ-Metin Türktas
- 27-29 **Fenerbahçeli Ahmet Erol**
İsmet Gürgey
- 30-34 **Hierapolis'li Filozof Epiktetos**
Önder Göçgün
- 35 **Simitçi Hamdi Yılmaz**
Eyüp Hilmi
- 36-40 **Çobanların Evi: Çövmen**
Zeki Akakça

Ülkemizin İlk İktisat Profesörlerinden
38. Hükümette Sadi IRMAK Kabinesi'nin
Ticaret Bakanı

88 Yaşın Dünya Tatlısı Büyüğü Prof.Dr. Haluk CİLLOV

Şerif KUTLUDAĞ - Metin TÜRKTAŞ

Haluk Cillov,
Ticaret Bakanı
olarak
makamında
(Ankara, 1974
sonu)

Özgeçmiş ve akademik yaşantısı:

1920 yılında İzmir'de doğan Haluk Cillov, orta ve lise eğitimini Fransız Saint Joseph Koleji'nde 1941 yılında, yüksek öğrenimini de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde 1945 yılında tamamlamıştır. 1946 yılında mezun olduğu fakültede Asistan olarak göreve başlamış, 1949'da İktisat Doktoru; 1953'te Doçent; 1963'te Profesör olmuştur. Bu yıllarda Paris ve Londra Üniversitelerinde kendi alanında ihtisas yapmıştır.

Yılından 1993 yılına kadar Milliyet gazetesinde haftalık sütununda iktisadi konularda yorumlar yapmış ve bu sayede Basın Şeref Kartı hamili olmuştur.

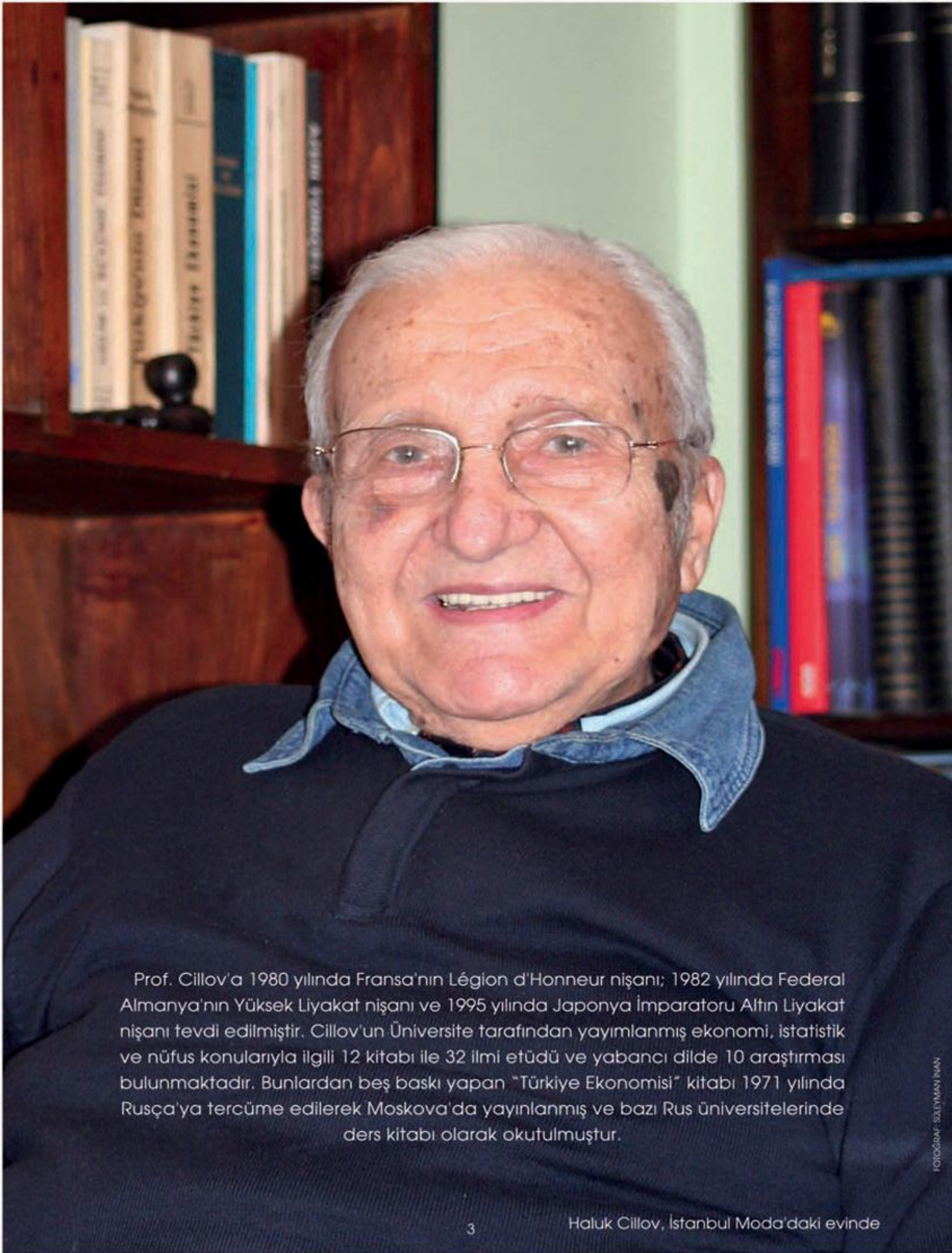
Prof. Dr. Cillov, dünyanın bir çok ülkesinde kendi alanında konferanslar vermiş, bazı dış ülkelerdeki Üniversitelere Misafir Öğretim Üyesi olarak çağırılmıştır.

Prof. Cillov'u 1974 yılında üniversitede hocalık yaparken, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu arar ve kendisine bakanlık teklif eder. Siyasetle hiç ilgilenmeyen Cillov, ilk başta bu teklife pek sıcak bakmayarak "babama bir danışmam lazım" cevabını verir. Bunun üzerine genel sekreter "babanıza danışacak kadar zamanımız yok, hemen başlamanız gerek" deyince Cillov, bir şekilde kendisini bu teklifi

kabul etmeye mecbur hisseder, 17 Kasım 1974 tarihinde kurulan Sadi İrmak Hükümeti'ne (38. Hükümet) dışardan Ticaret Bakanı olarak atanır. Bu görevini Nisan 1975'e kadar sürdürmüştür.

Prof. Cillov'a 1980 yılında Fransa'nın Légion d'Honneur nişanı; 1982 yılında Federal Almanya'nın Yüksek Liyakat nişanı ve 1995 yılında Japonya İmparatoru Altın Liyakat nişanı tevdi edilmiştir. Cillov'un Üniversite tarafından yayımlanmış ekonomi, istatistik ve nüfus konularıyla ilgili 12 kitabı ile 32 ilmi etüdü ve yabancı dilde 10 araştırması bulunmaktadır. Bunlardan beş baskı yapan "Türkiye Ekonomisi" kitabı 1971 yılında Rusça'ya tercüme edilerek Moskova'da yayınlanmış ve bazı Rus üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Bunlara ilaveten çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış 2000 civarında makalesi bulunmaktadır. TÜBİTAK tarafından desteklenen, Hacettepe Üniversitesi'nin yaptırdığı "Türkçe Dergilerde Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir Deneme" başlıklı bir araştırmaya göre, 1923-1999 arasında kategori dikkate alınmaksızın hazırlanan "En verimli Yazarlar" bölümünde Haluk Cillov 1665 makale ile Cumhuriyet Dönemi'nin en verimli yazarı seçilmiştir. (S.Kurbanov, Y.Tonta, U. Al, Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 24-26 Ekim 2007Ankara, 2007)

Prof. Cillov'a 1980 yılında Fransa'nın Légion d'Honneur nişanı; 1982 yılında Federal Almanya'nın Yüksek Liyakat nişanı ve 1995 yılında Japonya İmparatoru Altın Liyakat nişanı tevdi edilmiştir. Cillov'un Üniversite tarafından yayımlanmış ekonomi, istatistik ve nüfus konularıyla ilgili 12 kitabı ile 32 ilmi etüdü ve yabancı dilde 10 araştırması bulunmaktadır. Bunlardan beş baskı yapan "Türkiye Ekonomisi" kitabı 1971 yılında Rusça'ya tercüme edilerek Moskova'da yayınlanmış ve bazı Rus üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Hocanın evinde buluşmamız. Söyleşimiz:

Söyleşimizi 2008 yılının ilk günlerinde Haluk Hoca'nın İstanbul Kadıköy'deki evinde çalışma odasında gerçekleştirdik. Raflar kitaplarla dolu. Hoca, arada bir kalkarak önemli gördüğü kitaplarını ve kendi eliyle yazdığı çalışmalarını gururla gösteriyor bizlere. Hatıra defterine çok önem veriyor. Bu el defteri kilitli ve kilidi itina ile açarak bizlere tanıtıyor ve tekrar kilitliyor. (Defteri bize gösterirken yanında bulunan eşi Sabahat Hanımefendi'ye : "Sabahat Hanım sen bunları açıp okumuyorsun değil mi?" diye şaka yapmaktan da geri kalmıyor). Defterde aileye ait özel günlerin bilgisi bulunmakta. Yazmış olduğu sayfaların çoğunu konuyla ilgili resimlerle süslemiş ve küçük notlar düşmüş. Yine hatıra defterinde, ülkeyi ilgilendiren önemli günlerle ilgili bilgiler de bulunmakta ve o günün gazetelerinde yayımlanan konuyla ilgili resimler yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi İsmet İnönü'nün vefat haberiyle ilgili. Cillov Hoca, İnönü'nün ölümünde hissettiklerini kaleme almış ve bir gazetenin manşetiyle beraber İnönü'nün bir fotoğrafını da oraya eklemiştir. Bize her yazdığı konuyu ayrıntısıyla anlatmak için sürekli çaba harcıyor. Konuşmamızın ilerleyen dakikalarında hoca bizi evinin salonuna alıyor. Gümüşlüğünün vitrinine özenle yerleştirilmiş olan madalyaları ve şiltlerini teker teker tanıtıyor.

Almanya, Japonya, Fransa ve Rusya'da büyük törenlerle ülkelerin Şeref Madalyalarını aldığını, madalyalarını törenlerde Devlet Başkanları ya da Cumhurbaşkanı'nın taktıklarını anlatıyor ve Japon İmparatorunun verdiği madalyayı gururla gösteriyor.

Hoca ve Denizli:

Hocayla sohbetimizin ileriki aşamasında konu yavaş yavaş Denizli'ye geliyor ve hocaya : "Denizli ile bağlantınızı ve Denizli hakkındaki hatıralarınızı bizimle paylaşır mısınız" diye sorduğumuz soruya şu cevapları alıyoruz:

"1920'de İzmir'de doğdum ve hep İzmir'de oturdum. Annem İzmirliydi. Her yaz Denizli'ye gider ve orada kalırdık. Senede 3, 4 sefer kara trenle Denizli'ye gelirdik. Tren kömürden elde edilen enerjiyle çalışırdı. Tam bir günde gelirdik İzmir'den Denizli'ye. Tren Goncalı İstasyonundan Denizli'ye doğru yokuşa sardığında: "Cof, cof, cof!.." diye çok güzel ses çıkarırdı. Amcalar bizi Goncalı İstasyonu'nda karşılardı. Denizli'ye onlarla dönerdik.

Haluk Cillov, vaktinin çoğunu, hâlâ, evinin çalışma odasında geçiriyor.

HALUK CILLOV

Baba adı: Osman Fikri

Ana adı: Süreyya

Eşinin adı: Sabahat

Çocukları: Haldun, Gülbin

1920 İzmir'de doğdu.

1941 İzmir Fransız Saint Joseph

Koleji'nde öğrenim gördü

1945 İstanbul Üniversitesi İktisat

Fakültesini bitirdi.

1963 İktisat Profesörü oldu.

1974 Ticaret Bakanlığına getirildi.

1952-93 Milliyet gazetesinde köşe

yazarlığı yaptı.

2008 İstanbul'da yaşamını sürdürüyor...

Büyük dedem, (Cillov dedem) Delikliçinar'dan Kaleiçi'ne faytonla giderdi. Hiç yürümezdi, dağ gibi bir adamdı. Ağaydı... (bunları söylerken hem gülüyor hem de sevgi ve güven, biraz da övünç dolu duygularla): "Eşşekoğlu eşek..." diye ekliyor... "Öfff... Ne Cillovdu bu... O yoldan geçerken herkes böyle eğilirdi..." (eğilme hareketini de yaparak) diyor.

... Garp memleketlerinde 18. ve 19. yüzyıllarda el dokumacılığı modern makineler ve fabrikalarla uzun süre mücadele etmiş ancak sonunda mağlup olmuştur.

"Cillovlar Azerbaycan'dan gelmişler. Birkaç sene Anadolu'da kalmışlar. Daha sonra Denizli'ye gelip yerleşmişler. Çocukluğumda Amcalarımla devamlı olarak Babadağ, Buldan ve Kızılcabölük'e giderdik. Denizli'yi çok severdim. Her yaz giderdim. Denizli çok asil ve aristokrattı. Ağalar vardı. Çok zengindi. El dokumacılığı yapıyordu. Babadağ, Buldan, Kızılcabölük Denizli'yi beslerdi. Bornoz, havlu, çarşaf, yapıldı. Denizli zengindi. Aydın, çiftçiydi toprağa bağlıydı. O dönemde Aydın ve Buldan çok fakirdi. Denizli'de özellikle el dokumacılığı yaygın bir şekilde yapıyordu ve ailelerin ana geçim kaynaklarından birisiydi."

Cilov Hocanın Denizli dokumacılığı ile ilgili çalışmaları:

Konuşmamızın bu noktasında Cilov Hoca, gururla 1949 yılında yazmış olduğu Denizli tekstiliyle ilgili "Denizli El Dokumacılığı Sanayi" adındaki kitabını raflardan indirerek bize gösteriyor. Bu eserden biz daha önce haberdardık ama inceleme fırsatımız olmamıştı. Kitap Denizli el dokumacılığıyla ilgili akademik açıdan yapılan ilk derli toplu çalışmalardan birisi belki de en önemlisidir. Cilov Hocanın bu kitabının Ord. Prof. Dr. G. Kessler tarafından yazılan önsözünde " ...Garp memleketlerinde 18. ve 19. yüzyıllarda el dokumacılığı modern makineler ve fabrikalarla uzun süre mücadele etmiş ancak sonunda mağlup olmuştur. Bunun neticesinde el dokumacılığı ortadan kalkmış ve bu sahadaki ustalar dokuma fabrikalarında işçi olarak çalışmaya mecbur kalmışlardır. Türkiye'de ise bu kitabın hazırlandığı yıllarda el dokumacıları fabrika ile mücadeleyi henüz bırakmamış ama zor duruma girmiş bulunmaktadır.

İşte bu sanatkarların içinde buldukları üzücü vaziyetin Denizli bölgesindeki durumunu sarıh ve enteresan tetkiklerle belirten Bay Haluk Cilov'un kıymetli tezi, bu hususta bize tam bir fikir vermektedir. Bu tezin kuvvetli bir planlaşmaya ve teşkilatlı bir iktisadi program vücuda getirmeye önayak olacak bir başlangıç teşkil etmesini ve bilhassa 100 yıl önce Avrupa'yı istila etmiş olan el dokumacıları sefaletinden memleketimizi kurtarmak vazifesinin bir önderi olmasını candan temenni ederim". şeklinde görüşlerini aktarmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

1. Bölümde, el dokumacılığının memleket ekonomisindeki mühim yeri ele alınmış;

2. Bölümde, Denizli ili ve ilçelerinde dokumacılık ve işletme tipleri, dokumacılıktaki çeşitli teknikler, pamuklu ipliğin önemi, kooperatifçilik, dokumacılıkta satış ve fiyat meselesi, dokumacılıkta kadın ve çocuk mesaisi gibi konular;

3. Bölümde, el dokumacılığı ile fabrikaların rekabeti, el dokumacılığını geliştirmek için alınması gereken önlemler, el dokumacılığının gelecek memleket ekonomisindeki oynayacağı rol üzerinde durulmuştur.

Kitabı genel olarak değerlendirecek olursak, alisesinin mesleği el dokumacılığı olan Akademisyen bir iktisatçının tez olarak hazırladığı bu kitap Denizli tekstil tarihi için fevkalade yararlı bir kaynaktır. Kitap ayrıca yazarı tarafından Denizli dokumacılarına ithaf edilmiştir.

Cillov'un, 1949 yılında akademik çalışma olarak hazırladığı ve sonra basılan "Denizli El Dokumacılığı Sanayi" adındaki kitabı

"Eşime artık 'annem' diyorum. Bazen bana hatırlayamadıklarımı hatırlattığı için. Eskiden hafızam çok kuvvetli idi. Gece yatmadan önce bir saat kadar notlarıma bakar, sonra uyurdum. Sabah da 6 gibi kalkardım. Çok çalışırdım."

Haluk Cillov ve eşi Sabahat Hanım (Şubat 2008)

Azerbaycan'ın Bağımsızlığına Katkıda Bulunan

DENİZLİLİ ŞEHİTLER

Ümit YARDIM

Dışişleri Bakanlığı, Ankara

Türk Kafkas Ordusu'nun bugünkü İstiklalîyat Caddesinden Bakü'ye girişini tasvir eden tablo, 17 Eylül 1918

“Ne vakittir aşığın gözü yoldadır.

Bir konak gelesiniz bize laleler....”

Bu sözler, ülkemizde iyi bilinen bir Azeri şarkısına aittir. Bu sözlerdeki “Laleler”, Türk askerlerinin giydiği sivri uçlu şapkayı lale figürüyle sembolize etmektedir ve Azerbaycan'ın imdadına koşan Osmanlı askerlerini anlatır. Bu kısa yazıda da, I. Dünya Savaşı'nın son günlerinde Kafkasya Harekâtına katılan ve orada can veren “Denizlili Laleleri” bulacaksınız.

Osmanlı tarihinin son döneminin, dolayısıyla ülkemizin yakın tarihinin bütün yönleriyle incelenip, değerlendirilebildiğini söylemek herhalde pek mümkün değildir. Bu bakımdan bu dönemin hepimizin öğrenmesi gereken bir çok yönü olduğu söylenebilir. Bilhassa I. Dünya Savaşı dönemi genelde "...savaşı kaybettiğimiz ve imparatorluğu yitirdiğimiz..." tarzında hükümlerle ifade edile gelmiştir. Bu değerlendirmeler, sonuçları itibarıyla şüphesiz doğru olsa da, yine bu geniş tarih dilimine ilişkin bazı önemli olay ve askeri başarılarımızın da çoğu kez bu genel yaklaşımın gölgesinde kalarak unutulabildikleri görülmektedir. Son dönemde ülkemizde Çanakkale Savaşları ve Şehitleri'nin sevindirici bir şekilde, her yıl giderek daha büyük bir ilgiyle anılmaya başlandığı, konu hakkında yayınların-araştırmaların sürekli arttığı görülmektedir. Öte yandan, Türk tarihinin yakın geçmişinin Kafkasya, Kut, Bağdat, Hicaz ve Filistin savaşları gibi keza önemli diğer sayfalarının da bugünkü nesiller tarafından hatırlanmalarının, o günleri yaşayanların, milletleri ve yüksek ülkeleri için yaşamlarını yitirmekten çekinmeyenlerin saygıyla anılmalarının herkesin üzerine düşen bireysel ve toplumsal bir borç olduğuna inanılmaktadır.

Tarihi Arka Plan

Bahsettiğimiz bu dönem, esasen tarihle ilgili çoğumuzun hatırlayabileceği gibi, özetle, Rus ordusunun I.Dünya Savaşında, Kasım 1914 tarihinde Türk sınırlarını geçmesiyle başlamış, bunun üzerine Türk ordusu karşı askeri harekate girişmiş, ilk aşamada 1916'da Muş-Bitlis geri alınmıştır. Yine bu sürecin ilerleyen yıllarında Kafkasya'da gelişen siyasi olaylar neticesinde, Azerbaycan-Bakü'de Sovyet yönetimi tesis edilmiş, yeni yönetim Lenin'in "Bakü petrol, ışık ve enerji demektir" politikası çerçevesinde bölgede güçlenmeye büyük önem vermiş, öte yandan Bakü Sovyeti'nin başına getirilen Ermeni Şaumyan'ın liderliğini yaptığı Sovyet yönetimi sırasında 31 Mart 1918 çok sayıda Türkün katledildiği bir gün olarak bölge ve insanlık tarihine geçmiştir. (31 Mart bugün Azerbaycan'da soykırım günüdür)

Tarihte kısa gezintimize devam edersek, Kafkasya'da bu sıkıntılı gelişmeler yaşanırken, Osmanlı devletinin savaşta müttefiki Almanya'nın dahi Türklerin Kafkasya'yla ilgilenmesini istemediğinin, buna engel olmaya çalıştığı, hatta bölgede Türk ve Alman güçlerinin zaman zaman birbirleriyle çatıştıklarının da hatırlanmasında yarar vardır. Öte yandan, Osmanlı devletinin bölgedeki kardeşlerine yardım etmeyi arzuladığı, bunu tarihi anlamda bir kardeşlik görevi olarak gördüğü de bilinmektedir. Nitekim, bölgedeki gelişmelerin Türklerin varlığını tehdit etmeye başlamasıyla birlikte, süratle gerekli çalışma ve hazırlıklara başlanmış, bu amaçla bir Türk Kafkas İslam Ordusu tesis edilmiş, ancak Almanya dahil başka ülkelerin tepkisini çekmemek bakımından, bu ordunun bölge insanlarından kurulduğu, Osmanlı devletiyle resmi bir ilişkisinin bulunmadığı görüntüsünün verilmesine gayret sarfedilmiştir. İşte Bakü'nün kurtarılması ve bağımsız Azerbaycan devletinin temellerinin atılmasıyla sonuçlanan Kafkas hareketini yapan ordu bu Türk İslam Kafkas Ordusu'dur.

Anılan ordunun tesisıyla görevlendirilen Nuri Paşa maiyetiyle birlikte 25 Mayıs 1918 günü halkın sevgi gösterileriyle Azerbaycan'ın Gence şehrine girmiş, vakit geçirmeksizin çalışmalarına başlamıştır. Bu arada yine aynı şehirde 28 Mayıs 1918 günü Azerbaycan Cumhuriyeti de ilan edilmiştir.

Kafkas Ordusu Müzik Takımından bir grup, 1918 Gence veya Bakü

Ülkemizde pek popüler olan ve Türk topluluklarının yaşadığı çok geniş bir coğrafyada da aynı şekilde bilinen; (Söz:; Ahmed Cevad- Beste; Üzeyir Hacıbeyli)

"Çırpınırdı Karadeniz bakıp Türkün bayrağına
Ah ederdim hiç ölmezdim düşebilsem ayağına
Sırmalar saçsam yoluna inciler döksem yoluna
Vefalı Türk geldi diye yol ver Türk'ün bayrağına..."

Azerbaycan halkının o dönemde Türkiye ve Türk ordusuna hissiyatını anlatan belki en güzel ve anlamlı şiiirdir.

O dönemin siyasi tablosu içinde, bu şekilde, bölgede biri Gence'de bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türk Kafkas Ordusu, diğeri Bakü'de Bolşevik Şaumyan yönetimindeki Ermeni-Rus iktidar olmakla iki güç odağı oluşmuştur. Bu iki güç arasında Haziran 1918'den itibaren Gence-Bakü hattındaki bölgede yoğun savaşlar yaşanmış, müteakiben, Göyçay, Aksu, Kürdemir ve Şamahı kentleri peyder pey Türklerin eline geçmiş, özgürlüğüne kavuşmuştur. Bütün bu gelişmelerin ağır yaz şartlarında, aşırı sıcakların hakim olduğu bir iklimde meydana geldiği, susuzluk gibi zorlukların da ordu üzerinde etkili olduğu göz önüne alındığında Azerbaycan'a yardıma giden Türk askerinin fedakarlığının boyutları belki biraz daha iyi anlaşılabilir.

İşte bu savaşlarda yaşamını yitiren Denizlililer şunlardır;

Lakap	Baba Adı	Adı	Doğum Tarihi	İlçe	Ölüm Tarihi / Yeri	Askerlik Şubesi
Ali Oğulları	Hacı İsmail	Ahmet	1311	Çivril-Akçaköy	2.1.1334 -	Acıpayam
-	Abdullah	Halil	1307	-	26.6.1334 Bakü	Denizli
Hacı İlyas Oğulları	Recep	Halil	1309	-	23.7.1332 Kafkasya	Çal
Berber Oğulları	Süleyman	Halil	1306	Çivril	5.8.1334 Bakü	Çivril
Bayram Oğulları	Hüseyin	İbrahim	1301	Baklan-Merkez	14.6.1332 Kafkasya	Çal
-	Abdurrahman	Mustafa	-	Sarayköy-Hasköy	- Petrovski	Sarayköy
-	Mustafa	Osman	1311	Çal-Mahmat Gazi	7.8.1338 Derbent	Çal
Hacı Mustafa Efendi Oğ.	Ömer Ağa	Osman	1312	Acıpayam-Ovayurt	15.3.1333 Kafkasya	Acıpayam

İki taraf arasında Ağustos- 1918 ayının ilk günlerinden itibaren Bakü önlerinde şiddetli savaşlar olmuş, ancak Türk ordusunun taarruzları ilk aşamada sonuçsuz kalmıştır. Bu günlerde Bakü'de mağdur durumdaki halk tarafından şehri muhasara etmiş Türk ordusuna gönderilen bir mektubun orduya büyük bir manevi güç verdiği, askerleri adeta şahıalandığı tarihçilerce belirtilmektedir. Bu meşhur davet mektubunun bazı bölümleri şöyledir;

"Ey Türk ordusu; Gönül alıcı bu şehri eğer siz zaptetmezseniz, Türk'ün ve ordusunun şerefini şimdi içinde bulunduğunuz hendeklere gömeceksiniz...Eğer siz bu şehri almazsanız, Bakü'de sizin için hazırlanan sofralar misafirsiz kalacak, sizin için dikilen elbiseleri düşman giyecektir...Ey Türk askeri, sen İngilizlerin gücünü Çanakkale'de kırdın. Kut-ul Amare'de 14 bin İngiliz esir aldın. Düşmanlarını Kars'dan çıkardın ve sürdürdün. Türk adını yücelten Çanakkale, Kut-ul Amare, Galiçya ve

Romanya'dan sonra sıra Kafkaslara gelecek ve Bakü şehri de senin yiğitlik tacında bir elmas olacaktır. Bakü'yü al ve vatanına bir armağan götür..."

İşte böylesine bir ortam içinde, Bakü 15 Eylül 1918 günü Türk Kafkas Ordusunun eline geçmiş, İngiliz ve Bolşevik güçler ise şehirden ayrılarak kaçmışlardır. Ardından Gence'deki Azerbaycan Hükümeti de Bakü'ye taşınmıştır. Bakü'nün kurtuluşu yolunda verilen şehitlerin toplamı ise 1142 civarındadır.

Aynı bir çalışma konusu olmakla birlikte, yine özetlemek gerekirse, Türk ordusunun hareketi Bakü'nün kurtuluşunu müteakiben kuzey Kafkasya'ya, Dağıstan'a yönelik olarak devam etmiş, Türk ordusu sırasıyla Derbent ve Mahaçkale'ye girmiştir. Dağıstan harekâtında verilen şehitlerin sayısının ise 192 olduğu kaynaklarda yer almaktadır.

Bakü'deki Türk Şehitliği

Azerbaycan'la Türkiye'nin ortak tarihinin en anlamlı sayfalarından birini teşkil eden; Türk ordusunun 15 Eylül 1918 günü Bakü'nün kurtuluşuyla sonuçlanan Kafkas harekâtına ilişkin yakın geçmişimizin bu ilginç sayfasının yazılmasına, isimleri kayıtlı Denizli'li askerler de katkı yapmışlar ve onlar Azerbaycan'ın bağımsızlığı ve Türkiye-Azerbaycan ebedi kardeşliği yolunda şehit olmuşlardır.

Nitekim, bu şehitlerden Çal- Mahmut Gazi'li Mustafa oğlu Osman'ın Dağıstan-Derbend'de hayatını yitirdiği de yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sadece Azerbaycan'da değil, Kafkasya'nın genelinde, bütün diğer illerimizden olduğu gibi, Denizli'den de insanlarımız şehit düşmüşlerdir.

Bununla birlikte, I.Dünya Savaşının Osmanlı devletinin yenilgisiyle sona ermesi, bu meyanda, Mondros'ta 30 Ekim 1918 tarihinde mütarekenin imzalanması sonucunda Kasım 1918'den itibaren Türk ordusunun Kafkasya ve Azerbaycan'ı boşaltması zarureti doğmuş, geride çok sayıda şehidini Azerbaycan ve Kafkasya'da bırakan ordu aşamalı olarak Anadolu'ya dönmüştür.

Günümüzdeki Durum

Bugünlere gelirsek... 1918'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasına yardım eden Türk ordusunun, bu meyanda Denizli'li askerlerin aziz hatıraları Azerbaycan'da her yılın 15 Eylül günü bir kez daha canlanıyor, toplumun her kesiminde sevgiyle anılıyorlar.

Azerbaycan'ın 70 yılı aşkın süren Sovyet hakimiyetinden kurtularak tekrar bağımsızlığını kazanmasının ardından başlayan yeni dönemde, tarihin tozlu sayfaları artık yavaş yavaş açılıyor, genç nesiller bugünlere nasıl geldiğini, bağımsızlığın nelerin pahasına kazanıldığını ve ülkenin zor dönemlerinde Anadolu Türklerinin, bugün olduğu gibi, 1918'de de Azerbaycan Türklerine nasıl yardıma geldiğini öğreniyorlar. Ülke tarihinin en önemli ve şanlı dönemlerinden birini teşkil eden Kafkas İslam Ordusunun 15 Eylül 1918 günü Bakü'yü Kızılordu ve Ermeni çetelerden kurtarmasının yıldönümleri her yıl giderek daha büyük bir heyecanla kutlanıyor.

Bugün Azerbaycan topraklarında çok sayıda Türk şehitliği vardır. Bilhassa Stalin döneminin büyük baskı ve terör politikalarına rağmen yerli Azerbaycan halkı bu şehitliklere sahip çıkmış, korumaya çalışmıştır. Bu yolda bazı Azeri Türkleri Sovyet iktidarının büyük baskılarına da maruz kalmışlardır. Örneğin Türk- Bolşevik/Ermeni savaşlarının yoğun olarak yaşandığı bölgelerden Acidere-Şamahı yolu üzerinde yer alan ve yerli halkın koruduğu şehitlikteki kitabede;

"Bir Türk oğlu kahramanıdır bu mezar.
Gör nasıl yer ile yeksan (dümdüz) eyleyibdir Hazar.
Kafkas yolunda eyleyib canın.
Harp içre bir aslanındır bu mezar."

"Bu mezar Osmanlı alayı birliklerinden bir zabitanın kabridir. Kafkas'a geldi, çarpıştı ve şehit oldu. 1918 yılında şerefli şehadeti tattı, ilgarını (ölüme atılmak) seçti. Ruhu şad olsun"
yazmaktadır.

Bakü'nün kurtuluşu yolunda verilen şehitlerin toplamı 1142 civarındadır.
Denizli'den şehit sayısı ise 8'dir.

Bakü'nün Şehitler Hıyabanı Bölgesindeki Türk Şehitliği, 2007

1991'de bağımsızlık ilanından bu yana geçen zaman içinde Azerbaycan'da bulunan bu Türk şehitlikleri restore ettirildi ve halkın geniş katımlı törenleriyle açıldı. Bunlardan en görkemlisi olan Bakü şehri sirtlarındaki Şehitler Hıyabanı bölgesinde bulunan ve 9 Nisan 2000 tarihinde açılışı yapılan Bakü Türk Şehitliği'nin bazı fotoğraflarını keza bu yazımızda okuyucularımızla paylaşmaktayız. Ancak şüphesiz en güzeli ve anlamlısı, mümkünse ülkenin bizzat ziyaret edilmesi ve şehitliklerin yerinde görülmesidir.

1918 yılında Kafkasya İslam Ordusu'nun bir grup fotoğrafı

Kafkas Ordusu subaylarından bir grup ve yerel halk

Öneri

Umarız, özellikle yakın tarihimizin bu önemli olayının 90. yıldönümünü bugünlerde Azerbaycan'la birlikte kutladığımız göz önüne alınarak, Denizli'de de, örneğin Üniversitemiz veya sivil toplum örgütlerimizin öncülüğünde ve tercihan Eylül 2008 döneminde Azerbaycanlı araştırmacıların da davet edilecekleri bazı ortak etkinlikler yapılır, konferanslar, sempozyumlar düzenlenir, bu vesileyle, 90 yıl önce Denizli'den kalkarak Kafkasya'ya giden bu askerlerimiz, tüm diğerleriyle birlikte anılırlar.

Yine umarız, bir gün Denizli şehrimizin güzide meydanlarından birinde;

"Azerbaycan'ın İstiklali Yolunda Can Vermiş Denizli'li Hemşehrilerimizin Aziz Anısına Hiçbir zaman Unutulmayacaklar"

gibi başlıklı bir kitabe taşıyan, sembolik bir anıt inşa edilmesine veya bir anıt taşı dikilmesine karar verilir. Tabiatıyla benzeri görevler büyüklerini çok geniş bir coğrafyada şehit vermiş diğer ilçe/kasaba yönetimlerimiz için de eşit derecede geçerlidir.

Toplumların, sadece maddi güçleriyle, fabrikaları, yollarıyla, apartmanlarıyla değil, belki bunlardan daha çok tarihlerine, medeniyetlerine, kültür-sanat değerlerine verdikleri önemle uluslar arası düzeyde ağırlıklarını hissettirebildikleri ve diğer uluslardan da ancak bu ölçüde saygı gördükleri dikkate alındığında, bu türden adımların şehrimizde büyük bir memnuniyetle karşılanacağı, öte yandan, aziz şehitlerimizin de en azından böyle bir hatırlanmayı hak ettikleri şüphesizdir.

Not: Bu yazımız Azerbaycan'da geçirdiğimiz 3 yıl boyunca edindiğimiz şahsi tecrübelerimiz, Azerbaycan'lı dostlarla görüşmelerimiz ve ülkenin çeşitli bölgelerine ziyaretlerimizdeki izlenimlerimiz ile konuya dair çeşitli makale-araştırmalar bu meyanda değerli araştırmacı Dr. Mustafa Görürülmaz'ın "Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler 1918" başlıklı eseri temelinde oluşturulmuştur.

“Baha Dayım”
Mehmed Bahattin

Baha AKŞİT

Prof.Dr. Tuncer BAYKARA

Ege Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, İzmir.

17 Eylül 1988'de Şehitleri
Anma Töreninde

“Baha Dayım, anamın büyük dayısı Arif Efendi'nin oğludur; dolayısıyla ben onu küçüklüğümünden itibaren Baha Dayı olarak tanıdım ve bildim. Hakkındaki ilk ciddi hatıram 14 Mayıs 1950 seçimleri öncesinde, Karahüyük Pazarı'ndaki bir konuşmasını dinlemiş olmamdır. Babamla birlikte gittiğim bu pazar yerinde Baha Dayıyı çisentili bir havada 60-70 kişi dinlemişti. Ama sonraki Demokratların toplantısı, konuşacak olanlardan birinin Ali İhsan (Sabis) Paşa olması dolayısıyla olsa gerek onun en azından 10-15 katı idi.”

Baha Akşit Dayım, Mehmed Bahattin Baha olarak 15 Rebiülevvel 1330 tarihinde (bk. Ali Vehbi, Acıpayam, Ankara 1951, s. 149) Arif Efendi ile Dudu Hanımın ilk evladı olarak dünyaya geldi. 1330'u rumî kabul edersek ki, Baha Dayım öyle kabul etmiştir, 6 Mart 1914 tarihinde, fakat hicri kabul edersek 4 Mart 1912 tarihinde dünyaya gelmiştir. Onun hayatı ile ilgili gelişmeler 1914 tarihinin doğru olabileceğini gösteriyor. 1915 doğumlu, halasının kızı olan annemle çocukluklarında oynamış olup, annemden biraz büyük olduğunu kendisi de söylerdi.

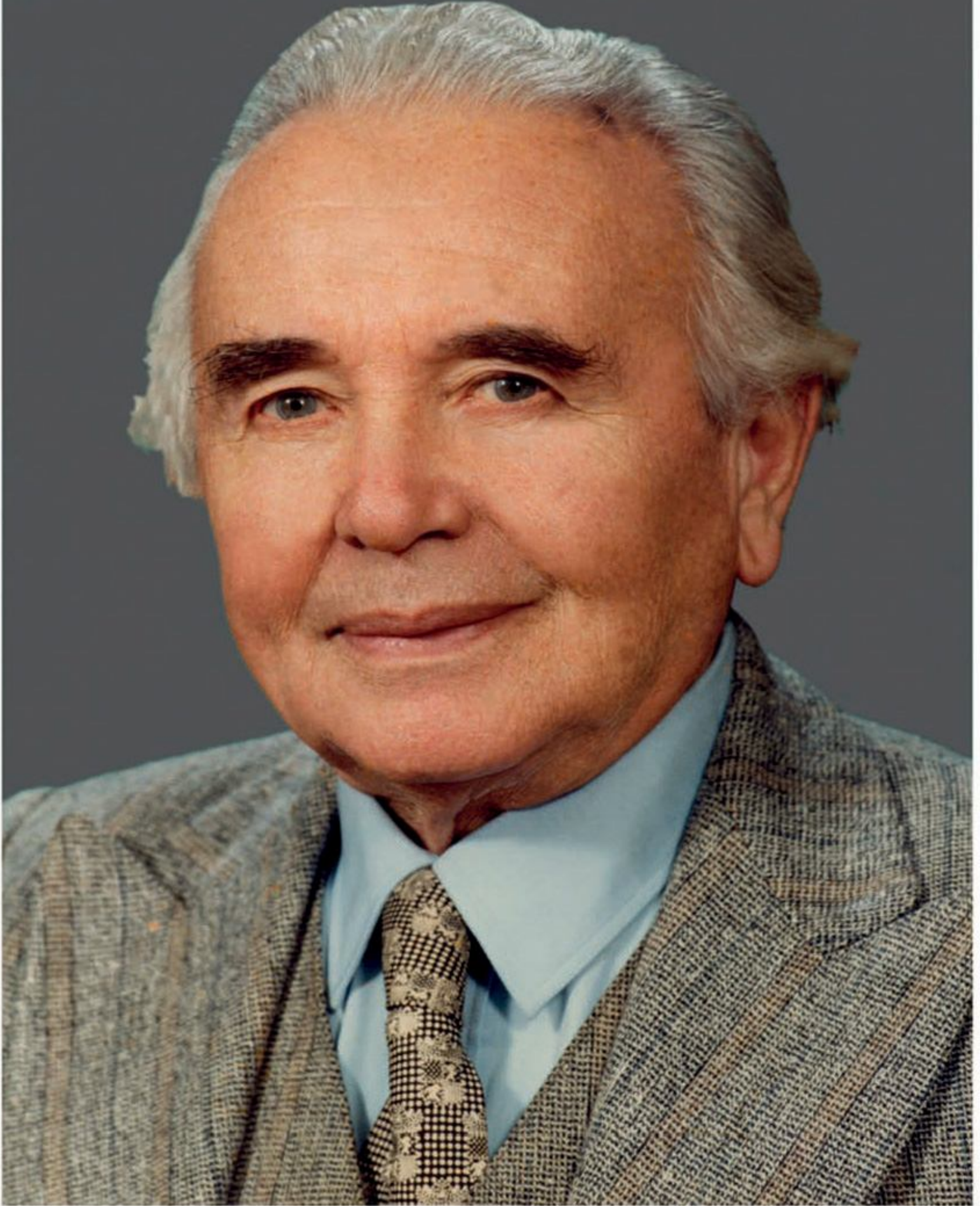
Çocukluğu, ünlü bir müderris olan dedesinin hemen bir iki sene sonra ölmesiyle yerini alan babası Arif Efendi'nin yanında Yatağan'da geçmiştir. Epey süre sonra kız kardeşi Lütfiye (sonraki soyadıyla Başaran) dünyaya gelecektir. Baha Dayım, küçük yaşlarında Kur'an öğrenmiş, hatim duası da pek küçükken (7 yaşlarında) yapılmıştır.

Yatağan'daki ilköğretimde bir süre için babamla da okuyan (babam 3. sınıf iken o 1'dedir) Baha Dayı, Yatağan İlk-Mektebinin üç seneliğe inmesiyle diploma alamadı. Oysa Ortamektebe girmek için 5 sınıflı mekteb mezunu olmak gerekiyordu ve Garbikaraağaç Kazası müftüsü olan babası ile kaza merkezli Acıpayam'da 1928'de Şark Mektebini bitirmiştir ki, o yılda annesi vefat etti.

Harpte kalan Said Amcasının küçük oğlu Hüsnü Akşit'in (1915 doğumlu) de mektebini bitirmesi için bir sene Ortamektebe girişini geciktirmiştir. 1928'de Yeni Türk Harfleri kabul edildiğinde Baha Akşit kısa sürede bunları öğrenmiş, hatta Millet Mektepleri'nde görev almıştır (ayrıntı için bk. N. Belen, s.9-10).

Baha Akşit, 1929'da Denizli Ortamektebi'ne girdi. Burada kendisini etkileyen en önemli olay, Atatürk'ün 1931'de okulu ziyareti sırasında tahtaya kalkması ve Atatürk'ün bütün sorularına başarılı cevaplar vermesidir. O yıllarda Denizli'de lise açılmamıştır ve Baha Akşit, liseye, yöredeki biricik okul olan İzmir Erkek Lisesinde başlar. 10/2 sınıfa geçtiğinde, 1933 yılında parasız yatılı sınavına girerek kazanır ve Bursa Lisesine giderek oradan 1934-35 ders yılında mezun olur.

Baha Akşit (Ayşen Baykara albümünden)

Kızları, Ayşe Baykara
ve Arzu İlki ile

BAHA AKŞİT

Baba adı: Arif Efendi
Ana adı: Dudu Hanım
İlk eşi Nevruz (Çocukları: Ayşen, Arif
ve Mehmet)
İkinci eşi: Necla (Çocukları: Arzu)

1914 Acipayam Yatağan'da
doğdu.
1928 Acipayam Şark Mektebi'nin
bitirdi.
1941 İstanbul Üniversitesi Tıp
Fakültesini bitirdi.
1948 Acipayam Sıtma Savaş
doktoru oldu.
1951 Ara seçimlerde DP'den
milletvekili seçildi.
1961 Yassıada Duruşmalarında
idama mahkum edildi.
1961-64 Kayseri Cezaevinde.
1975-80 Denizli Senatörü.
1995 İstanbul'da hayatını kaybetti.
Cenazesi, Yatağan'da
defnedildi.

Annesinin hastalıktan erken bir yaşta vefat etmesi, onu tıp eğitimine yöneltmiş idi. Bu sebeple 1935-36 ders yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Oradaki altı yıllık eğitiminin sonunda 1941'de bitirdi. Askerliğinin geri kalması üzerine, mecburî hizmeti sebebiyle Kula Belediye Tabibi olarak atandı. Baha Akşit üç sene kadar kaldığı Kula'da etkili izler bırakmıştır. Oradaki bazı kimselerle hayatının sonuna kadar dostluğu devam edecektir ki, 1959'da İzmir'de ben şahit olmuştum.

Fakülteyi bitirdiği 1941'de amcası Hacı Mustafa Efendi'nin kızı Nevruz Hanımla evlendi. Ondaki sırasıyla iki kızı ve iki oğlu dünyaya geldi: Bunlar Bilge, Ayşen, Arif ve Mehmet Akşit dir.

1944 senesinde üç sene sürecek olan askere gitti ve üstteğmen olarak 1947 sonlarında terhis oldu. Sonrasında bir ara Foça Hükümet tabibi oldu ve çok geçmeden memleketi Acipayam'a Sıtma Savaş Doktoru olarak atandı. Böylece memleketine daha iyi hizmet etmek imkânına kavuştu.

Acipayam'da ilk olarak Ucarı Bataklığı'nın yol açtığı sıtma ile başarıyla mücadele etti. Bu arada Tıbbiye'deki talebeğinden beri sürdürdüğü kapısına gelenleri muayene ve tedaviye devam ediyordu. Acipayam'daki en önemli başarılarından birisi ortaokul binası yaptırmasıdır. Devrin hükümeti burada resmî okul açmayınca, ortaokul özel olarak çalışmalarına başladı. Nihayet 1950'deki iktidar değişikliği sonrasında resmî özellik de kazandı. Hemen belirteyim ki, ben Tuncer Baykara, 1953-54 yıllarında ortaokul 1.ve 2. sınıfları bu kuruluşta okumuştum.

Baha Akşit, 14 Mayıs 1950 seçimleri sırasında ihtisasını yapmak üzere Sağlık Bakanlığının dahiliye ihtisası sınavını kazanmıştır. Bu seçimlerde bağımsız (müstakil) olarak adaylığını koydu; fakat kazanamadı. Ancak iki yerden (Afyon ve Denizli) Demokrat Parti adayı olup her ikisinde de seçimi kazanan Ali İhsan Sabis Paşanın Afyon'u tercihi üzerine boşalan yer için yapılan ara-seçime Demokrat Parti adayı olarak girdi. Cemil Sait Barlas'a karşı 276 oy farkla seçimi kazandı ve milletvekili olarak Ankara'ya gitti. Bu seçimlerde 11 yaşındaki Tuncer Baykara, Orta Cami avlusundaki eski mektepdeki sandığın sonuçlarını takip etmiş, 245 DP (Baha Akşit) oyuna karşı 3 oy CHP ye çıkmış, bu

üç oy da oradakiler tarafından ayıplanmıştı. Ancak bir hafta kadar sonra amca oğlu ve Denizli Milletvekili Hüsnü Akşit vefat etti.

Dr. Baha Akşit'in 27 Mayıs 1960'a kadar olan siyasi hayatında da Denizli'ye ve halkına önemli hizmetleri olmuştur. Gerçi bütün bu hizmetleri sadece ona bağlamak doğru olmaz; ancak bazı prejelere öne aldırması, onlara daha fazla para tahsisatı aldırması gibi katkıları da unutulamaz. Bu yıllardaki bütün büyük tesislerde onu, devrin büyükleri Bayar ve Menderes'in yanında görürüz.

Baha Akşit'i, bu zamanlarda artık ben de yakından takip ediyordum. Bir defasında, İzmir Fuarında çalışmak üzere, iki kardeş, benimle Erkan için, zamanın İzmir Belediye Başkanı'na tavsiye mektubu yazıvermişti. Bu sayede 1959 yılı fuarında bir ay çalışmış, biraz para kazanmışım.

27 Mayıs 1960 sonrası Baha Akşit ve ailesi için acı günler başladı. Baha Akşit, Demokrat Partinin siyasi iktidarında "Bakan" olmamıştı ama, Demokrat Parti Grubu Başkan Vekilli olarak oldukça nüfuzlu idi. Adnan Menderes'in de en yakınlarından sayılıyordu. Bu sebeple Yassıada Mahkemeleri sonrasında, o da idama mahkum edildi; fakat sonrasında Kayseri Cezaevine gönderildi.

Baha Akşit, Kayseri cezaevinde 1964 yılına kadar, öteki mahkumların sağlık durumlarıyla da ilgilenerek yattı. Celal Bayar ile orada daha da yakınlaştı. 28 Ekim 1964'te sağlık raporu ile cezaevinden çıkınca, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak üzere yeni bir hayat kuracaktır. İlk olarak ilaç imâline girişti ki, Akşitaljin hâpi bunlardan birisi idi. Ailesini yeniden oluşturma günlerinde yeni bir olay olmuş, hanımından boşanarak Necla Hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten de Arzu adlı bir kızı olmuş idi.

Atatürk'ün 1931'de Denizli Orta Mektebini (bugünkü Denizli Lisesi) ziyareti sırasında, onun Baha Akşit'i tahtaya kaldırması ve kendisinin bütün sorularına başarılı cevaplar vermesi, Baha Akşit'in hep övünçle anlattığı anısı olmuştur.

Dr. Baha Akşit'in 27 Mayıs 1960'a kadar olan siyasî hayatında da Denizli'ye ve halkına önemli hizmetleri olmuştur. Gerçi bütün bu hizmetleri sadece ona bağlamak doğru olmaz; ancak bazı prejeleri öne çekmesi ve bunlara daha fazla para tahsisatı aldırması gibi katkıları da unutulamaz. Bu yıllardaki bütün büyük tesislerde onu, devrin büyükleri, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in yanında görürüz.

Torunu Oruç, damadı Erkan ve kızı Ayşen Baykara ve eşi Necla Hanım, Didim'de

1966 de mesleğini icra edebilecekti ki, artık o yeniden Dr. Baha Akşit olmuş idi. Siyasî haklarının geri alınması mücadelesinde de başarılı oldular ve 1969 sonunda af çıktı. Ancak bir süre sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilince yeniden süreç başladı ve 1975'te kesinleşti. Ve hemen 1975'te yapılan Senato yenileme seçimlerine Adalet Partisi'nden katıldı ve kazandı. Böylece 1960'ta zorla çıkarıldığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne halkın oyu ile yeniden dönmüş oldu. Bu olayı kendisi büyük bir bahtiyarlık olarak sayardı.

12 Eylül 1980, Dr. Baha Akşit'in siyasi hayatını bir kere daha durdurdu; kendisi artık bundan sonra siyâsete fiilî olarak katılmayacaktır. Çünkü Kenan Evren'in başardığı güzel şeyleri de belirtir: 27 Mayıs'ın "Bayram" olmaktan çıkarılması gibi. Ona göre, Milli Birlikçilerin "daimî" senatörlüklerinin kaldırılması da önemliydi.

Baha Akşit hayatının son senelerinde çağrıldığı yerlerde (Konya Selçuk Üniversitesi gibi) bildiklerini ve gözlemlerini anlattı. "Celal Bayar'ın Hayatı" gibi bazı küçük kitapçıklar kaleme aldı. Kendisini ziyarete gittiğimde, sorduklarıma açık kalplilikle cevap verdiği gibi, öteki bildiklerini de anlatıyordu. Son zamanlarında bazı ameliyatlara da geçmişti. 27 Eylül 1995 tarihinde vefat etti; ertesi günü Ankara'da TBMM'deki tören sonrasında cenazesi Denizli'ye getirildi. Denizli Yenicami'deki cenaze namazı sonrasında 29 Eylül'de Yatağan'da dedesi ve babasının yanında toprağa verildi.

Baha Dayım, çok zeki bir insandır; yörede iyi tanınan bir ailenin mensubu olması, tanınması, siyasî başarılarını da etkilemiştir. Kendisinin para hırsı yoktur; Osmanlı döneminin "medrese" eğitiminden Cumhuriyet döneminin müsbet bilimine uzanan bir inanışın temsilcisi ve adeta örnek insanıdır. Çağında, cumhuriyet mekteplerine güvenmeyen dar zihniyetlilere ders vermek isteyen babasının izinde olmuştur. Çünkü biliyoruz ki, İslamiyet'in bilimle, hele pozitif bilimle zerrece bir meselesi yoktur.

O halkı için birşeyler yapmak isteyen, bunun için elindeki imkânları en iyi şekilde kullanmak isteyen bir insandır. Sade bir köy veya kasaba hayatından gelmiştir ki, dönemin bütün üst yöneticileri de aynı durumdadırlar. Ama Denizli insanının devrinin ve çağın

gerisinde kalmaması için savaşmaktadır. Bu amaçla hem Türkiye ölçüsünde gayret göstermekte, hem de Denizli için birşeyler yapmaya çabalar.

Burada benim için önemli bir hususu belirteyim. Ben gündelik siyasetten hoşlanmayan birisiyim ve Baha Dayım ile bulduğumuzda pek siyaset konuşmazdık. Buna karşılık ülkemizin ve yakın çevremizin sosyal gerçeklerini onun analitik özellik dolu gözlemleriyle anlamak isterdim. Vaktiyle de hala kızı olan anam ve babamı da ziyaret ederler imiş, bunlardan birisinin hikâyesini bir kitabımda da kullanmışım (Atatürk ve XX.Yüzyıl Türkiye Tarihi Araştırmaları, İstanbul İQ yayını, 2006 s.231-232).

Benim akademik hayata atıldığım ilk günlerden beri, Baha Akşit Dayım beni, Tuncer Baykara'yı hep "Profesör" olarak tanımlar, etrafa öyle tanıtır. Bu ise beni çok sevindirir ve hatta gururlandırır. Netekim evladından üçü kendi mesleğini tıbbi seçmiştir (Ayşen, Arif ve Arzu). Yine evladından üçü de mesleklerinde "Profesör" olmuşlardır (Ayşen, Arif ve Mehmet).

Memleketine ve insanlarına hizmet etmek, ülkesine yararlı evlâd sahibi olmak güzel bir mazhariyettir. Baha Akşit Dayım da bu bahtiyar insanlardandır. Mekânı cennet olsun.

Baha Akşit, Kayseri Cezaevi'nde çıktığı 1964 yılından, senatör seçileceği 1975'e kadar ilaç üretimi ile geçimini sağlamıştı. Akşit, kendi soy ismini taşıyan "Akşitaljin", "Balans", "Tukot", "Diyaredur" gibi antiromatizmal, sakinleştirici, öksürük ve ishal kesici ilaçlar yapmıştı.

Bibliyografya:

1. Kendimin bildikleri, Baha Akşit ve yakın çevresinden gördüklerim ve kendisinden dinleyip öğrendiklerim.
2. Nezahat (Keleş) Belen, "Türkiye'ye Damgasını Vuran bir Dönem, Bir Olay, Bir Yaşam, Dr.Baha Akşit", İstanbul 1995.
3. Ayşen Baykara, "Babam Dr. Baha Akşit", Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Cilt:1.

Devletliler Göre; "ANADOLU KAPLANI"
Kendine Göre; "ANADOLU EŞEĞİ"
Denizlililer Sanayicilere Göre; "SANAYİNİN DUAYANI"

İşte Kendi Ağzından Şehir Tadındaki Sohbetiyle,

Esat SİVRİ

Röportaj: Şerif KUTLUDAĞ

*Hayata geniş bir aileyle
biz olarak başlayan, gerek
sosyal yaşantısı gerekse
sanayici kimliğiyle hep biz
olmayı tercih eden ve bizi
yaşayan Denizli'nin değerli
sanayicisi Esat Sivri'yle
doyumsuz sohbet...*

Okuyucularımızla çocukluk döneminize ait hatırladıklarınızı paylaşır mısınız

17 Şubat 1933'te Denizli'de Kaplanlar Mahallesi'nde 54 nolu hanede doğmuşum. Anacığım Salise Sivri, babacığım Mustafa Kâzım Sivri'nin ilk evlâtlarıyım.

Beş erkek, bir kız altı kardeşlik. Beş kardeş aynı yerde yataydık. Yastık dövüşü yapar oyunlar oynardık, çok mutlu bir çocukluğum oldu.

İki katlı ahşap ve kerpiçten bir ev. 1. katı işlenmiş, 2. katı ise sonra işlendi. 3 odalı evimizin 3. odasında ninem ve dedem kalırdı. 1. odada sağda bir çanaklık, solda bir yüklük (yatakların istif edildiği yer). Yüklüğün yanında da yunmalık vardı.

Ailenizin ticaretle ilgisi, o dönemdeki ticaret anlayışı nasıldı?

Babamın mesleği terzilikti. Kaleiçi'nde Şadırvan yanında dükkânımız vardı. Dükkânı askerden gelince almış. Şöyle ki:

Askerden gelince para yok, pul yok... Anacığımdan 3,5 krş almış, Meserret'e çıkmış... Boynu bükük. Para yok, iş yok... Kalender bir kimse olan Abdi Amcaya rastlıyor. Konuşuyorlar:

-Kâzım. Nasılsın? Ne yapıyorsun?

-İş var mı? "Yok..." Paran var mı? "Yok..."

Babacığım boynu bükük. Kalender amca:

-Ben sana para vereyim. İzmir'e git elbise al, sat. Para kazan!.. diyor.

Babam İzmir'e gidiyor. Gayrimüslüme varıyor.

Gayrimüslüm:

-Ben tasfiye ediyorum, ne istersen all.. diyor.

İzmir o zamanlar çok uzak. Vasıta çok nadir. Patlıcan tarlalarından geçiliyor. (İzmir'e ilk kez 1952'de gittim. 10 saatte vardım. Yağmur yağdığına Feslek Çayı'ndan geçmek cesaret işi.) Babam kamyon buluyor. Elbiseleri yüklüyor. Cuma günü İzmir'den çıkıyor, Cumartesi sabah Sarayköy'e geliyor. Sarayköy'de de Pazar var farkında değil. Elbiseleri kamyon kasasının etrafında sergiliyor. Pantolonlar kaba kumaşlardan. O dönemde pantolonların arkasına "süvarilik" dediğimiz yama yapılıyor.

Elbiselerin yarısı Sarayköy'de satılıyor. Akşam Denizli'ye geliyor. Pazartesi Kaleiçi'nde sergi açıyor. Satıyor. O gün Abdi Amcaya parayı götürüyor. Vermek istiyor.

-Parayı niye getirdin?

-Borç aldım.

Abdi Amca paranın yarısını alıyor. Babam İzmir'e bir sefer daha yapıyor. Para kazanıyor. Şadırvan Caddesi'nde Necip Celâl Gerzele'nin yanında dükkân açıyor.

Bir müşteri geliyor.

-Süvarilik çeker misin? diyor. Babam da:

-Çekerim... diyor.

Babam anlatırken, "Pantolonu makasla keserken bitlerin çıtırtısını duyuyordum." diye anlatırdı.

Terzilikten yerli mala satışına geçişiniz nasıl oldu?

Kızılcabölüklü Topal Halilibrahim her pazartesi gelir sergi açar yayırmış. "Zifir" denilen renkli mallar getirirmiş. Satılmayan malları da akşam babamın deposuna koyarmış. Babamın dükkânının rafları da boş. Halilibrahim amca: "Oğlum, ben bunları her hafta açıyorum, sen bunları rafa koysan, satsan, parasını bana versen," diyor. Babam da "olur!.. diyor. Bizim yerli mala geçişimiz böyle oluyor.

Çıraklar zamanla usta oluyor. Babamın yanında yetişen çırakların en yaşlısı Karcı'da Kadir Abi. Birisi de Halit Coza (Salih Coza'nın babası)

Baba mesleği terzilikle ilgili hatıralarınızı paylaşır mısınız?

O dönemde Lisede "leyl-i meccâne" (parasız yatılı) okuyan çocuklar var. Babam onlarla ilgili ihaleye girerdi. Çocuklara elbise dikerdi. Ben henüz ilkokula gitmiyorum. Babama, "Ben de

sana yardım edeceğim.” dedim. Babam da bana ilinti teğel söktürüyor.

Bir ara “Halit Amca yanık çaput kokuyor.” dedim. Benim ilinti söktüğüm ceketin kolu mangala girmiş, meğer o yanmaya başlamış, oymuş kokan. Hayatta dikkâtsizlikle ilgili ilk anı...

Makineyle oynamayı çok seviyorum. Parmağımı iğnenin altına koymuşum. Makinenin pedalına basınca iğne parmağımı deldi geçti.

Ramazan'da babam Kayalık'ta kahvelerin karşısında dükkân hiralardı anacığım da orda çalışırdı.

Kaleiçi'nin yedi kapısı vardı. Akşam olunca yedisi de kapanırdı.

O dönemde Denizli'de elektrik üretimi ve kullanımı nasıldı?

İki elektrik “pavlikesi” vardı.

“Gıp Gıp Ahmet'in” Hatipoğlu Camisi'nin yanında. Rahmetli Ahmet Bey bir jeneratör almış. Üstten kızdırmalı. Kızdırınca “pat.. pat..pat...” çalışıyor. Volana reçine sürülüyor. Bir ek yeri var. Oraya gelince elektrik “gıp gıp” ediyor. Ahmet Amcanın da yüzünde tik var. Halk ikisini birleştirmiş. “Gıp Gıp Ahmet!..” demiş.

“Denizli'nin dışa açılması 1956'da başladı. Herkes ortak oldu. Bizim paramız yoktu onun için zorlamayla ortak olduk. Denizli ortaklığa alışkın değildi. Bir kere Denizli'ye ortak olmayı biz öğrettik. Denizli'de herkes ben diyordu. Biz demek zaman alıyordu. “Denizli'de ortaklık yaşamaz!..” sözü çıkıyor.”

Elektrikler belli bir saatte sönüyor. Evlerimizde gaz lambası var. Bizler gaz lambasında okuduk. Elektrik gelince de 15 vatlık lambalarla aydınlandık.

Çaybaşı'nda belediyenin elektrik fabrikası açıldı. 1950'ye kadar 200 hatlık çalıştı.

1950'de 1 megavatlık Gökpınar santrali açıldı. O tarihte ben 18 yaşındayım. Bir Pazar günü. Söke'den geliyorum. Döviz kurluğu var. Un çuvalları pamukludan yapılıyor. Çırçır fabrikasına gitmiştim. Aydın'dan Denizli'ye otobüsle geldim. Gökpınar'ın açılışı yapıldı. Menderes ve Celâl Bayar rahmetliler de var. **Denizli Sümerbank Fabrikasıyla ilgili neler hatırlıyorsunuz?**

1956'da Sümerbank'ın temeli atıldı, 1957'de açıldı. Planlanan yatırımın yarısı Erzincan'a kaydırıldı. 15080 iş bize kaldı, 15080 iş Erzincan'a gönderildi. Fabrikanın çalıştırılabilmesi için 1000 kilovat elektrik lazım. Elektrik kullanacak alet edavat yok. Çamaşır makinesi, buzdolabı, elektrik ocağı vb.

Dut ağacı çok. Ipekböceği tutulacak. Çaybaşı'nda ipekböceği tohumu satılır. Sıcak ve rutubetle birleşsin larva olsun. Yengem o tohumları koynunda saklardı. Larvalar küçük bir yerde saklanacak. Farelerden korumak için tavana asılı bir sepetimiz vardı. Sanayi bul.. Nişasta bile ev yapıymıydı.

(Baran Tuncer, Ipekböceği İstasyonu Müdürü'nün oğlu. Sınıf arkadaşım. -Ben orta 2'de sınıfta kaldım. Orta 3'te de kalınca okulu bıraktım.-

3,5 yıllık kalkınma programının müdürü. İnönü Hükümeti Gümrük Tekel Bakanı. Şu anda İŞ Bankası Yönetim Kurulu Bşk. Yrd. Pamukkale'deki Colezya Oteli'nin yenilenmesinin mimarı.

Koç adına Ana Çocuk Sağlığı Başkanı. Denizli'de ilk başlatan kişi. Hatice Kahyaoglu, Lütfi Soyulu'nun eşi, Hamdi Aslan'ın eşi Ana Sağlığı konusunda başlangıç yapan kişi. Rotary Kulübü'nün Tugay'da verdiği dersi verdiren ekip. Bunları başlatan kişi Baran Tuncer)

Elektrik yok, söylenti çok. Gökpınar'ın elektriği Nazilli'ye gidecekmiş. Oysa Gökpınar'ın ürettiği elektrik 1 Megabayt. Şimdi DEBA'nın kullandığı elektrik 2 Megabayt..

Kirişhane'de bir santral kuruldu; Dimişki Santrali. Bir caddeyi aydınlatıyor.

Babadag'da Necip Ağa 500 kilovatlık bir santral kurdurdu. Buldan'da 1000 kilovatlık bir santral kuruldu.

Ticarette adını çok duyuran ilçeler hakkında ne söylersiniz?

Denizli'nin kazalarının içinde en cevvali Babadağlılardır. Benim yorumum. Babadağ'da otel yoktu. O zaman orada muazzam bir imalat vardı. Salı günleri Babadağ'ın pazarı. Türkiye'nin her yerinden Babadağ'a tüccar geliyor. Babadağlılar gelen tüccarları evlerinde misafir ediyorlar. İkili ilişkiler gelişiyor. Karşı ziyaretler başlıyor.

Babadaglı eline çantayı alınca Trabzon'da, Van'da, Samsun'da evlerde misafir ediliyor. Babadağ böylece dışa açılıyor. Denizli aynı dönemde Kaleiçi'nde mahsur kalmış vaziyette.

Denizli'nin dışa açılması ve sanayileşme çabaları nasıl başladı?

Denizli'nin dışa açılması 1956'da başladı. Herkes ortak oldu. Bizim paramız yoktu onun için zorlamayla ortak olduk. Denizli ortaklığa alışkın değildi. Bir kere Denizli'ye ortak olmayı biz öğrettik. Denizli'de herkes ben diyordu. Biz demek zaman alıyordu. "Denizli'de ortaklık yaşamaz!.." sözü çıkıyor.

Sarayköy tuğlacı. Tuğla elle yapılıyor. Nevzat Kuru, ilk kiremit fabrikasını kuruyor. Ardından Ali Uslu kuruyor.

1953'te Sarayköy'de Akseller iplik fabrikası kuruyor. 1200, 1300 iş ile başlıyor. Şimdi 100 bin işden söz ediliyor.

Un fabrikaları, günümüzdeki değirmenin büyüğü. Kaşıkçı, Karakurt Un Fabrikası. Kiremit Fabrikası. Debağat (dericilik) Fabrikası... Sümerbank arkasında. Mezbaha artıkları, deri artıkları oraya atılıyor.

Denizli'de şehir olarak sosyal doku nasıldı?

Her evden arık geçerdi. Herkesin helâsı (ayakyolu) bahçesinin köşesinde. Sonra arığa bağlanıyor. Arıklar şehrin kalın bağırsağına dönüyor.

Odalarımızı işlettik. İki odadan birisi misafir odası, diğeri oturma odası oldu. Tel dolaplı, alan ocaklı, yanında odun yığını... Küllü oda... kül yere serilir, betsel, kıyma, kavurma, peynir konulur.

Burgu suyu vardı. Kavasoglu'nun üç, dört adamı boruyu yere çakar, dört kişi 20 m boruyu indirir, su çıkardı. Su her tarafa kovalarla taşınırdı.

Yunmalık, hamama taşındı... Soyunma yeri, yunma yeri, babam önce alttan ısıtmalı yaptı olmadı, ördek sobasıyla ısıttı. Kabak

“İnsanın en büyük meziyeti gözle hırsızlıktır. Teknoloji böyle geliyor.”

suyuyla yunacaksın. Tuvalet yine bahçede... Toprakla örtülenden, bir kova su dökülen tuvalete geçiş...

Denizli'de bugünkü sanayiye geçiş nasıl oldu?

Denizli sanayisi gelişiyor. El tezgâhlarından motorlu tezgâha dönüldü. Babadağlılar geldi. Elektrik karaborsası oldu. 1 kw saatlik pahalıya alınıp satılmaya başlandı. Sanayi için elektrige ve görgüye ihtiyaç var.

Denizli halkı gezmeye başladı. Mersin, Adana, Antakya... Oralardaki sanayiye görüyor. Alış veriş görüyor.

İnsanın en büyük meziyeti gözle hırsızlıktır. Teknoloji böyle geliyor.

Askerlikle ilgili de ilginç anılarınız olmalı?

1953'te askere gittim. Mamak'tayım. Bana “kaytarma ne iş verirlerse yap” dediler. Karavana, bulaşık vb. ne olursa çalışıyorum. Yağmur yağınca gabaralı (altı çivili ayakkabım var. Birkaç gün acemi bölüğünde yattık. Bölükte çamurdan geçilmiyor. Sobayla ısınıyoruz. Arada tuvalet, tuvalet içinde duş yeri var. Çamur her yere taşıyor.

Süleyman Önder benim komutanım. 1980 ihtilâlden sonra atom karınca dendi. Arnavut döşeme yapılacak. “Kim yapacak?” yok. “Acemiler yapsın.” dendi. “Ben yaparım!..” dedim. İlk gün 2 m. 2. gün 4 m. ... derken döşeme ustası oldum. Savağı olmayan bir havuz var. Su geliyor, savağı yok. Havuz etrafına duvar yaptım.

Bolca mektup yazıyorum. Haftada on, on beş... Bir gün komutanın dikkatini çekiyor: “Bunun yazısı güzel!..” diyor. İçinde şikâyet yok. Güzellikler anlatılıyor. Bizim yazıcı izne gidiyor. Bana: “Daktilo yazar mısın?” dediler. “Bilmiyorum demedim de, klavyesi uygunsa, yazarım!..” dedim. Onu da öğrendim. Bir taraftan mektup, bir taraftan yazılara cevap yazıyorum.

Hafta sonlarında çarşı iznimde otele çıkmaya başladım. Kıyafetimin Ankara'ya uymadığını fark ettim. Büyük Postane var. Olga isimli bir bayan çalıştırıyor. Sabri Eren Maliye Bakanlığında Polatkan'ın Özel Kalem Müdürü. Evine davet etti. Onlar beni, ben de onları sevdim. Maliye Bakanlığı ile ilişkim oldu. Askerde tanıdık torpil demektir.

Evlerinde 21 diye bir kumar oynanır. 130 liram

var. 30 lira da tayın param var. Çok büyük para. İki oyun seyrettim. Oyuna katıldım, kaybettim. Cebimdeki para bitti. Otele borçluyum. Otobüs param yok. Sabri ağabey ertesi hafta gitmeyince telefon etti. Mazeretler söyledim. “Param yok!..” diyemedim. Böylece para oynamamayı öğrendim.

Askerlik sonrasında sivil hayatınız nasıl şekillendi?

Girdiğim muhit bana konuşmayı öğretti. Özgüvenim oluştu. Bunu askerde kazandım. 1955'ten sonra ticari hayatıma başladım.

1949 ile 1955 arasında Buldan'da Kâmil-Nazım Çelebi kardeşlerin komisyonculuğunu yapıyorum. O tarihte çile iplik geliyor. Komisyonum 25 kuruş. Perakende ile 35 kuruşa çıkıyor. Hamala vereceğimiz parayı da alalım diye malları iki kardeş yüklerdik. Onun için sağ omzum sol omzuma göre 2-3 cm. düşüktür. Birimiz 46, birimiz 54-55 kg gelirken balyalar ise 180 kg çekiyordu.

1955'te askerden geldik. Kardeşlerle iş kuracağız. Dar odada makette oturuyoruz.

-Baba ya bizi bırak, ya da biz firmayı bırakalım dedik.

Biz Nazım beylerden ayrıldık. İzmir tarafına gidiyorum. Salı gidip Salı, Cuma gidip Cuma dönüyorum. Sacit de Adana'ya gidiyor. Yakın ilişkilerle işlerde gelişmeler başlıyor.

Başımıza çok felâketler geldi. 1965'te sahte imzalı senetle üzerimize geldiler. On senemizi yediler.

Adana Mensucat AŞ'den 26 dokuma tezgâhı aldık. Bu makinelerden alanlar para kazandılar. Tezgâhın adı “Kara Katır” oldu. 1932 model Alman Partman marka. Kara Mehmet'i, Ahmet Sapmaz'ı, Halis (Toprak) Özbucakları, Sakıp Ağa rahmetliyi hep orada yakından tanıdım.

Akseller Fabrikası ile ilgili olan ilişkinizi anlatır mısınız?

Askerden gelince babam, “Sarayköy'de Akseller'den iplik alalım.” dedi. Gittik. (Hüseyin Aksel babamın terzi arkadaşı.) Hüseyin Aksel geldi. “O... Hoş geldin Kâzım!..” dedi. “Buyur, toplantım var!..” dedi. Babam, “İplik almaya geldik.” dedi... “İplik yok!..” dedi. Babam yıkıldı... Ben çok üzüldüm. Baba oğul yıkıldık!.. Hiç konuşmadık.

Izmir'le ilgili alışverişlerinizden anılarınız var mı?
Yıl 1957 İzmir'de Ege İplik Dokumacılık Fabrikası var. Behzat Şanlı satıyor.

Cuma İzmir'deyim Cumartesi para tahsil ediyorum.

-Mehmet Bey amca, bizim kamyon erken gidecek... Öğleden sonra parayı ödeyeceğim. Bana ne kadar iplik verirsin? Dedim.

-Bana bak önce parayı ödersin, sonra iplik istersin!.. dedi.

Gözlerimden yaşlar boşandı. On bin liram var. Basmane Alsancak arasında İzmir'in yağmurunda sırlıklam oldum. Denizli'ye telefon çekmiyor. Döndüm. Basmane'ye tekrar yayan yürüdüm. "Suya mı düştün?" dediler. Elektrikli ütü yok. Elbiselerimi kurutabilmek için iki sefer kömür yakmışlar.

Kula Mensucatla olan ticari ilişkiniz nasıl gerçekleşti?

Yalnız başıma yemeğimi yedim. Sabaha kadar yatakta düşündüm. Sabah gazete aldım. Kula Mensucat Fabrikasıyla ilgili bir haber. Atladım

“ Denizli'nin kazalarının içinde en cevvali Babadağlılardır. Benim yorumum. Babadağ'da otel yoktu. O zaman orada muazzam bir imalât vardı. Salı günleri Babadağ'ın pazarı. Türkiye'nin her yerinden Babadağ'a tüccar geliyor. Babadağlılar gelen tüccarları evlerinde misafir ediyorlar. İkili ilişkiler gelişiyor. Karşı ziyaretler başlıyor. Babadağlı eline çantayı alınca Trabzon'da, Van'da, Samsun'da evlerde misafir ediliyor. Babadağ böylece dışa açılıyor. Denizli aynı dönemde Kaleiçi'nde mahsur kalmış vaziyette.”

gittim. Bir Etem Çolak var. Çok geniş bir koltuğa oturmuş. Beni kabul etti. Masadan kalktı karşıma koltuğa oturdu.

-Ne istiyorsun?

-İplik almaya geldim.

-Ne kadar?

- Çok alacağım. Bana haftada yirmi ton iplik lazım! dedim.

1200 paket (5,5) tona kadar verebilirim dedi. İki haftada peşin isterim! dedi.

On bin lira veririm dedim.

Şartları yazdırdı. Aynen kabul ettim.

Bana güvenecek misin? dedi. Güveniyorum! dedim.

Ertesi hafta iplik aldım. Piyasada kapışıldı. Keyfim yerinde. Para kazanıyorum.

Altı, yedi ay sonra Mehmet Nafiz Şamlı babama mektup yazıyor. "Gelin!.." diyor.

Izmir'e vardık. İzmirli Hacı Mehmet Sevil, Karacasulu Kardeşler, Dört zât-ı muhterem oturmuş babamla beni bekliyorlar.

M. Şamlı eliyle beni çekti sarıldı. "Oğlum hata ettim özür dilerim!" dedi çok keyiflendim.

-Oğlum, geçmişti silelim. Alışverişi yeniden başlatalım, dediler.

-Benim iplik ihtiyacım yok, dedim. Çıktık. Gururlandık

Bir gün TAÇ Sanayi sahibi Hacı Ahmet Tatari çağırdı. "Sana iplik vereyim!" dedi.

"Dedenin borcu vardı. Onu baban ödedi. Sen onun oğlusun sana iplik vereceğim!" dedi.

Benim için gurur kaynağı.

Pazartesi Denizli, Salı İstanbul'a, akşam uçakla Ankara'ya, taksiyle Karabük'e, Çarşamba Karabük'te demir işlerini görüp Ankara'ya, son uçakla İstanbul'a, Perşembe İstanbul'da rahat ve huzur içinde bir günden sonra Cumartesi İzmir'de, tekrar Denizli şeklinde bir düzenimiz vardı.

Sanayici kimliğinizle edindiğiniz birikimler ve özellikle DEBA konusunda edindiğiniz tecrübelerden sanayicilerle ya da ticarete atılmak isteyenlerle neleri paylaşmak istersiniz?

Sanayi kuruluşlarında ilk bir yıl çok zordur. Hele bitmiş bir işletmeyi alırsanız işiniz daha da zordur. Sarayköy'ün 1. yılı çok zordu. Çalışmaya başladık 48 saat ayakkabımı çıkarmadan çalıştığım günler oldu. Kârdan ya da zarardan %5 alacağım. İlk yıl benzin parasını cebimden ödedim. İşler iyileşti. 5. yıla geldik. Onlar beni ayırmasa ben ayrılacağım. Bir gün toplantıdan ayrıldım bir daha da dönmedim.

Karar verdim DEBA'yı kuracağım. DEBA hayaliyle yola çıktık.

DEBA Denizli'yi Denizli haline getiren markadır.

DEBA Denizli'ye alt yapıyı getirmiştir. Entegre düşüncesini getirmiştir.

DEBA okuldur. Benim hayalim çok iyi bir sanayici olmaktı.

DEBA dünyada tanınmış bir tekstil fabrikasıdır.

Umumi heyetten kararlarımız oy birliği ile çıktı. Yönetim Kurulu Başkanı oldum.

Sevgi ve saygı dolu bir çalışma ortamımız oldu.

Para ve vergi kaçırmayı öğrenemedim. Bunun ızdırabını ve acısını çekiyorum.

DEBA'da 1600 kişi çalışıyor. Kayıt dışı yapmadım. Bir tek kayıt dışı yok. Bunun güzelliğini de yaşıyorum ama ızdırabını da çekiyorum.

Sanayi ahlâkla başlar, ahlâkla devam eder. Batmanın bile bir şerefi olmalı.

Bugün her şey Denizli'de yapılıyor. Denizli de şehir olarak bir marka oldu.

Havlu konusunda entegre olan dünyada başka bir şehir yok. Denizli örnek.

Dedikodu etmek boş adamların boş işleridir.

Bugün ne Çin'den ne şundan, ne bundan korkulacak bir konu yoktur. Hükümet politikaları yanlıştır. Pek çok sektör de bunun acısını çekmektedir.

Sanayi Odası'nın EKOL dergisinde her sayıda bir anımı anlattım.

Yaptığım hataları anlatıyorum. Örneğin:

İki arkadaşım beni yemeğe çağırdılar. Her zaman eve çağırırlardı. Bu sefer dışarı çağırdılar. Yemek sırasında Baki ağabeyle Günseli yenge "Sen söyle... Sen söyle..." diyorlar..

-Biz buraya niye geldik? dedim.

-Alınmayacaksınız, darılmayacaksınız... Biz seni şımarmış görüyoruz... dediler. "Biz dostuz. Bunu biz söylüyoruz, başkası söylemez..." dediler.

Dört ay sonra anladım. Hep "ben" diye konuşmaya başladım.

Hayata geniş bir aileyle biz olarak başlayan, gerek sosyal yaşantısı gerekse sanayici kimliğiyle hep biz olmayı tercih eden ve bizi yaşayan, Denizli'nin değerli sanayicisi Esat Sivri'yle doyumsuz sohbetini biz olma adına, bize; yani topluma, yani okurlarımıza sunmanın mutluluğu içinde söyleşiyi yine onun sözleriyle bitiriyoruz:

"DEBA Denizli'yi Denizli haline getiren markadır"

Esat SIVRI

İstanbul'da Yaşayan İş Adanı Hemşehrimiz

Sacit SİVRİ

Röportaj: Şerif KUTLUDAĞ, Metin TÜRKTAŞ

Kaleiçi'nden... Çocukluğumdan...
Denizlideki Sanayileşmeden,
DEBA'nın Kuruluşundan
" Hatırladıklarım!.. "

FOTOĞRAF: METİN TÜRKTAŞ

Denizli dışındaki ticari faaliyetleriniz nasıl başladı?

1957'de "Kazım Sivri ve Oğulları Kolektif Şirketi"ni kurduk. Bir yılda on bin lira civarında para kazandık. Kendimize çok güveniyorduk. Gaziantep ve Adana yöresiyle çalışıyor, ağabeyimle ayda bir nöbetleşe bu şehirlere gidiyorduk. 15 yaşındayken İskenderun'da bir ay kaldığımı biliyorum. Ahmet Özsoy'dan Ege pamuğu çekirdeği alıp oralarda pazarlıyorduk. Bu pazarlama sonucunda oradaki esnafla tanıştıktan sonra pamuk çekirdeği işini bırakıp İskenderun, Gaziantep, Adana tarafından Denizli'ye iplik getirmeye başladık. Oralardan buraya kadar, mallara zarar gelmesin diye kamyonun üzerine binip nöbet tutarak geliyordum. O zamanlar Ulukışla yolu pek güvenli değildi. Ben bunları yaşarken 15-16 yaşlarındaydım.

Ticari hayatla ilgili ne gibi prensip uygulamalardan vardı?

Biz 5 kardeşiz. "Onları da ortak edelim. Okusunlar maaş verelim." dedik. Abim ve ben de dahil olmak üzere kardeşlerimin her biriyle işe başladığımız günden bugüne maaş aldık. "Babam herkesin hanımı farklı giyinmek ister, farklı harcar!.." dedi, bizi maaşa bağladı. Maaşlardan artırabildiğimiz paralardan ev alırsanız, gezeriz ama maaştan ticari iş yapamazdık. 1962'den beri bu böyledir yani 46 yıldır bu gelenek sürüp gidiyor. Maaşın dışında hiçbir kardeşim kasadan açıktan para almazdı. Ancak diğer kardeşler de eşit alabilecekse alırdı. Biz bu sayede hiç dedi-kodu yapmadık.

1957-1958'de Denizli'de haftada 500 ton iplik satılırdı. İplik fiyatını Kızılcabölük, biz, Babadağ belirlerdik. 1976'ya kadar Kızılcabölük ve Babadağ'la çok alışverişimiz oldu, onlar genellikle paket ipliği kullanırlardı. 1970'ten sonra Uşak Karahallı Denizli'yi geçti. Karahallı'lar bobin ipliği kullandıkları için biz bobin ipliğine döndük. 1982 sonuna kadar Denizli'deki en büyük iplikçiydik. Biz hiçbir zaman müşterilerimizi ipliksiz bırakmadık. Fiyatlar düşse bile müşterilerimizin malını hazırladık. Bu bize ileriki yıllarda ticari alanda çok avantajlar sağladı. Nafiz Dirlik, Osman Yeşil, Kazım Kaynak, Durmuş Çobanlar önde gelen iplikçilerdi. En gençleri bendim ancak ben liderdim...

“ 1938 doğumluyum. Çocukluğumda Esat ağabeyimle nöbetleşe babama yardım ederdik. 1952'de Sanat Okulunu terk ettim. Aynı yıl iplik mağazası açtık aynı zamanda Buldanlı Nazım Çelebi ile de ortaklığımız vardı. Daha sonra çeşitli sebeplerden dolayı ben bu ortaklığın bitmesini istedim. Buldanlı ortağımız Nazım Çelebi haftada bir kez iş yerine gelirdi. Bir gün beni babama şikayet etmiş. Babam bana bir tokat attı. Babamdan çok dayak yedim ama bunu asla unutamam. Akşam eve vardım, babam hasta olmuş yatmış. Ben bu tokattan dolayı babama küsmedim ve gidip babamın elini öptüm. Babam bu hareketim karşısında dayanamadı ve ağladı. arkasından ben de ağladım. 1956 yılı sonunda ağabeyim Esat Sivri askerden geldi ve Nazım Çelebi ile ortaklıktan ayrıldık. ”

Sacit SIVRI, İşyerinde

FOTOĞRAF: METİN TÜRKTAŞ

“ 1973'te fabrikayı kurunca tanıtmak amacıyla İstanbul'a gittik. Büyük şirketlerle görüştük, Şerafettin Özkök'e vardık. Santral Mensucat Denizli'den mal alıyor, onlara mal satmak istedik ama kimseyi ikna edemedik. “ Abi gel biz bunlara uçak bileti gönderelim. Pamukkale'de yatırılim.” dedim. Öyle de yaptık. Geldiler, onları bir güzel ağırladık, fabrikayı gezdirdik ve sonunda ikna ettik.”

Denizli'de 1950'li senelerden 1976'ya kadar Hacı Bakilerin arkasında Dokuma Pazarı kurulurdu. Buldan, Kızılcabölük, Babadağ bir haftada dokuduğu dokumalarını bu pazarda satardı. Kızılcabölüklüler daha çok boyalı dokuma yaparlardı, Buldanlılar bayanlara hitap eden mallar üretir, Babadağlılar ise beyaz çarşaf, nevresim dokurlardı. Alıcılar gelirdi. Babadağ pusulası yazılırdı. Pazar gecesinden pazartesi sabaha kadar hiçbir mal kalmadan satılırdı.

1960'lı yıllardan sonra kalite farkı başlayınca marka devri başladı. 1960'lı yıllardan 1976'ya kadar Sacit Sivri bir marka olarak kaldı.

O günlerde müşteri çalma işi vardı. Pazartesi alınan mallar yurtiçine gönderilirdi. Mallar balye yapılırdı. Balye üstüne marka basılır, mallar kamyonlara yüklenirken marka ve gideceği yer bir bezle kapatılırdı. Böyle yapılmazsa malın nereye ve kime gideceğini gören bir başkası gidip müşteriyi çalardı. Bu tabii ki ticari rekabetten kaynaklanırdı. Diğer taraftan insanların birbirlerine güvenleri vardı. İnsan ilişkileri çok güzeldi. İnsanlar komşularının çekmecesinden istediği kadar para alabiliyordu. Para ihtiyacı olduğunda Sofuların çekmeceyi açar, kendi ellerimle alırdım. Millet borcu olduğunda yüzü kızarırdı. Şimdi o günleri, o yılları arıyorum. O günlerde kazandığım on bin liranın, kazandığım on kuruşun tadı vardı. Şimdi o yılların tadını bulamıyorum. 1952-1982 arasında Denizli'de 30 sene ticaret yaptım. Evden çıkıp mağazama varıncaya kadar herkesle selamlaşırđık. Şimdi uçağa binıyorum 150 kişi var ama selamlaşacak kimse yok. Denizli eski Denizli, Türkiye eski Türkiye değil...

Ticari Hayatınızda İstanbul'u Niçin Tercih Ettiniz?

İstanbul bir dünya şehri. İzmir dünya şehri olamadı. İzmir'e denizi olan Denizli diyebiliriz. Denizli'nin denizi olsaydı İzmir'i geçerdik. Bana göre İzmir geriye doğru gidiyor, Denizli ilerliyor. Ancak Denizli'nin de durma zamanı geldi diye düşünüyorum. Çin ve Uzakdoğu rekabeti Denizli'yi vuruyor. Ben Denizli DEBA olarak işçime %50 zam verdim ama döviz beş senedir yerinde sayıyor. Bu da ihracat yapan birisi olarak bizi olumsuz etkiliyor. Bu tekstil için böyle. Bence, Denizli tekstilden para kazanmıyor, mevcudu korumaya çalışıyor.

Sanayileşme sürecinde unutamadığınız sıkıntılarınız oldu mu?

5 Mart 1965 Cuma sabahı Akbank'tan telefon geldi. 920 bin lira borcunuz var dediler. Haciz için icra memuru mağazaya geldi. Mağaza bağlandı. Behçet Çomakoğlu'yla İzmir'e gittik. Tam beş sene uğraştık. İki kardeş “Ya bu borcu ödeyeceğiz, ya da bu borcu ödeyeceğiz temize çıkacağız.” dedik.

Ağabeyime: “Şu andan itibaren alnımıza leke sürdürmeyeceğiz. Sıfırdan başlayacağız.” dedim. Banka müdürleriyle pazartesi toplandık 8, 9 banka müdürü. Kimisi güveniyoruz, kimisi güvenmiyoruz dediler.

7 Mart 1965'te sıfırdan başlamış gibi işe başladık. Fabrikalara telefon. Ettik: “Bugün sizin başınıza gelenler yarın bizim başımıza gelir...” dediler. Beş sene hadım olduk. Gece gündüz çalıştık. Babam bir gecede on yaş ihtiyarladı. Kısaca bir sahte imzalı senet yüzünden tam 10 yılımızı kaybettik.

Biraz da Sarayköy Pamuklu Sanayi Maceranızdan söz eder misiniz?

1965'te Kemal Aksel bana geldi: "Sâcit, biz Sarayköy Pamuklu Sanayi'yi canlandırmak istiyoruz." dedi. İş Bankasına, Ray Bank'a, Ziraat Bankası'na borcu var. Bu sıkıntının içinde Sarayköy ortaya çıktı. On sene Sarayköy'ün borçları ile uğraştık. Cillov, Sivri, Mesut Uzunoğlu, Akseller, İzmir'den Cahit ve Zikri Güdüm kardeşler ile ortak olduk. Ağabeyim işin başına geçti. 1973'e kadar çalıştık. 1972 sonuna doğru ortaklar ağabeyimi çekemiyorlar. Bir gece ağabeyim geldi... "Ben bu işi çekemiyorum" dedi. Söz, centilmenlik hisselerini kendi aramızda satacağız. Biz pazarlık ettik ve hisselerimizi sattık. Sonra 1982'ye kadar Akseller çalıştırdı ve iflas etti. Böylece Menderes Tekstil de Akçalar'a geçti.

DEBA ile ilgili ne söylemek istersiniz?

DEBA'yı kurma fikri ağabeyimden çıktı. Ağabeyim "Denizli Basma Boya Sanayi"yi kuralım dedi. Amacımız denizli dokumasını değerlendirmektir. Kendisi bu iş için Ankara'ya gidip geliyor, Akseller, Nevzat Kuru ortak olmak istiyorlar. Biz hayır diyoruz.

1973'te Gümrük Kanunu çıktı. Bu sayede makineler gümrüksüz getirilebiliyor. Ancak, bunun için A.Ş. olmak gerekiyor ve A.Ş. olabilmek için de 100 ortağa ihtiyaç var. Ağabeyim telefon etti: "Yüz ortak bulabilir misin?" dedi. Ben de Kızılcabölükü müşterilerime teklif ettim, kabul ettiler. Ben "Öyle bir şirket kuralım ki Denizli'ye örnek olsun." dedim. Atıf Aktay İş Bankası Müdürü, benim güvenli müşterim. Benim imzama 10.500 liralık sermayeyle, şirket halka açık olarak kuruldu. En büyük hisse 500 lira idi. Şamlı Hafız (Baydiller) Lütfi Ege, Mehmet Elkan, Kazım Manasır, Şirket böylece kurulmuş oldu.

“ O günlerde müşteri çalma işi vardı. Pazartesi alınan mallar yurtiçine gönderilirdi. Mallar baye yapılırdı. Baye üstüne marka basılır, mallar kamyonlara yüklenirken marka ve gideceği yer bir bezle kapatılırdı. Böyle yapılmazsa malın nereye ve kime gideceğini gören bir başkası gidip müşteriyi çalardı. Bu tabii ki ticari rekabetten kaynaklanırdı. Diğer taraftan insanların birbirlerine güvenleri vardı. İnsan ilişkileri çok güzeldi. İnsanlar komşularının çekmeceinden istediği kadar para alabiliyordu. Para ihtiyacı olduğunda Sofuların çekmeceyi açar, kendi ellerimle alırdım. Milletın borcu olduğunda yüzü kızarırdı. Şimdi o günleri, o yılları arıyorum. ”

1973'te fabrikayı kurunca tanıtmak amacıyla İstanbul'a gittik. Büyük şirketlerle görüştük, Şerafettin Özkök'e vardık. Santral Mensucat Denizli'den mal alıyor, onlara mal satmak istedik ama kimseyi ikna edemedik. " Abi gel biz bunlara uçak bileti gönderelim. Pamukkale'de yatıralım." dedim. Öyle de yaptık. Geldiler, onları bir güzel ağırladık, fabrikayı gezdirdik ve sonunda ikna ettik. Bizim böyle bir fabrika kurabileceğimizi düşünmemişler ve sonuçta İstanbul'un o kocaman iş adamları bizi tebrik ettiler. Ağabeyim "Bunlar bizi fabrika değil değirmen kurdu sanıyorlar." diyerek sitem ediyordu.

Kaleiçi'nden, terzi bir aileden, Kazım Sivri ve Oğulları Kolektif Şirketi'ne, Sarayköy Pamuklu Dokuma'dan DEBA'ya varan sanayileşme mücadelesiyle aslında Denizli'nin de sanayileşme macerasını göz önüne seren, hâlen de İstanbul'da ikâmet eden Sacit Sivri'yle Dünya Ticaret Merkezi'nde yapmış olduğumuz sohbetimizi yine onun güzel ve anlamlı bir sözüyle noktalıyoruz:

“ Ne aldysak alın teriyle aldık!..”

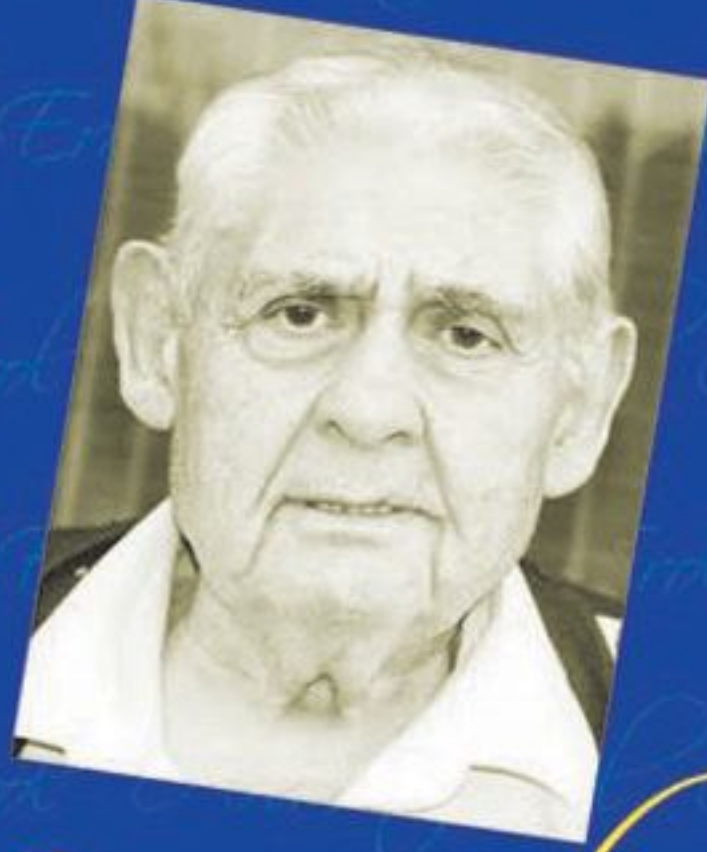

FOTOGRAF: METİN TÜRKTAŞ

Çivril çayırlarından

FENERBAHÇE ve MİLLİ TAKIMIN

as oyunculuğuna:

Ahmet Erol

Prof.Dr. İsmet GÜRGEY

İstanbul Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi

Türkiye’de en çok izleyicisi olan spor dalı kuşkusuz ayaktopudur- futboldur. Bugün, yediden yetmişe herkes futbolun adını duymuş, kağıt, bez, lastik, meşin topu bir kez bile olsa tepmiştir. Ulusal sporumuz güreş çoktan futbolun gölgesinde kalmıştır, ama güreşin halk katında sevildiği sayıldığı, gözde olduğu bir dönem vardır. 1948 Londra Olimpiyat Oyunları.. Nasuh Akar, Gazanfer Bilge, Celal Atik, Yaşar Doğu'nun serbest güreşte, Mehmet Oktav, Mersinli Ahmet'in greko-romen güreşinde olimpiyat şampiyonu oldukları Londra Olimpiyat Oyunlarına ulusal futbol takımımızın katıldığını kaç kişi anımsar. Bu takımın solbek yerinde Denizli’li Ahmet Erol un oynadığını kaç kişi bilir! Anımsayanlara, bilenlere selam olsun. Kimdir bu Ahmet Erol?

FOTOGRAF: SULEYMAN İNAN

İstanbul, Kadıköy'de kendisine ait "Olimpiyat 2" adlı lokantanın önünde Ahmet Erol, (2008)

Ahmet Erol Denizli'nin Çivril ilçesinde doğmuş, top oynamaya çayırda başlamış, Çivril'den Gençlerbirliği'ne, oradan da Fenerbahçe'ye geçip bu takımda 10 yıl top koşturmuş, bu arada ulusal takımda defalarca yer almış bir futbolcudur. Kendisinden dinleyelim:

Denizli'nin Çivril ilçesi maliye memurlarından Mustafa Hulusi'nin oğluyum, 1921 doğumluyum. Çivril'de, istasyon yanında çayır bir alan vardı. Ayakkabımız eskimesin diye yalın ayak top oynardık. Top oynamak uğruna orta okul 2. sınıfta okumayı bıraktım, çünkü öğrencilere futbol oynamak yasaktı. O dönemde 'abi' dediğimiz Yıldırım diye bir futbolcu vardı; "felaket" bir futbol oynardı. Karşıyaka'da denendi, üç gol attı, ancak o İzmir'e gitmek istemedi. Çok ısrar

ettiler... O gitmedi... Biz ise, öyle bir fırsat geldiğinde Çivril'den tüydük. Önce Gençlerbirliğine... Orada şöhret yaptıktan sonra Fenerbahçe'ye geldik. Savunma oyuncusu - solbek ve forvet-santrafor-sol iç olarak oynadım. Milli takımda da bu mevkilerde oynadım...

O zamanlar hiç imkan yoktu, ayakkabıları kendimiz onartırdık... Kalacak yerimiz yoktu, tribünlerin altında yatarsdık. Amatör kabul edildiğimizden para alamazdık. Tribünlerin karşısında bir kahvehane vardı, orada yüzümüzü yıkardık. Futboldan başka bir iş yaptığımız da yoktu. Yokluk içinde iş yaptık. İyi bir futbolcu olmasaydım Ankara'da, İstanbul'da ne işim vardı

Çivril'den Gençlerbirliğine gitmeye kim yardımcı oldu?

Bir abimiz vardı.. 'Sen iyi futbolcusun, seni Gençlerbirliğine götüreyim' dedi. Ankaraya gittik.. Seni deneyeceğiz dediler. Deneme maçında kaleci bana 'hemşehrim, senin adın ne, sen nereden geldin' dedi.

Fenerbahçeye geldiğin zaman nasıl karşılandın?

Fenerbahçede de aynı olaylar yaşandı diyebilirim.. İyi bir futbolcu oldun mu, herkes dost olur, takıma ısınırın.. Öyle de oldu..

Fenerbahçede ilk ısındığın, arkadaş olduğun futbolcular kimlerdi?

En çok Lefter'le arkadaşlık yaptım. Onu "gevur" diye sevmeyizdi. Ben ona hep arka çıktım. Biraz da küfürbazdı. Pas vermeyene, iyi oynamayana küfür ederdi. "Ulan, çeneni tut" derdim. "Sen gevurun aptalısın" derdim. Herkes senin gibi top oynayamaz ki, herkes bir Lefter değil ki derdim.

Fenerbahçede oynarken sizin bir maceralı maçınız vardı, İzmirde Altay'la ...

O maç berabere bitecek bile olsa biz şampiyon olamıyorduk, kesin yenmemiz gerekti. Hakem Reşat'tı. Benim Ankaradan tanıdığım bir arkadaşım..Top taça çıktığında seyirciler topu geri vermiyor, zaman çalıyorlardı.. Maç da berabere bitmek üzereydi.. Ben hakemin yanına sokuldum, "aman, şu korneri attır" dedim. Korneri attık, gol oldu, maç bitti. Ben gittim. Hakemi öptüm.. (Ahmet Erol'dan muzip, sevimli, neşeli bir kahkaha !!)

Kadıköy'deki bu Olimpiyat 2 adlı lokanta sizin mi?

Hayır, kiracıyım. Anlatayım: Ankarada Ulus Meydanında Santral Kahvehanesi vardı. Sahibi Nuri Bey. Burası futbolcuların karargahıydı adeta. Nuri Bey derdi ki: 'Ahmet'ciğim ben doğma- büyüme Kadıköylüyüm. Istanbuldan gelip bu kahvehaneyi açtım. Bu kahvehane sayesinde Maltepede bir apartman sahibi oldum..

Nuri Bey'in söyledikleri kulağıma küpe oldu.

AHMET EROL

- Denizli'nin Çivril ilçesinde 1921'de doğdu.
- Harp Okulu öğrencisiyken Gençlerbirliği'nde forma giyiyordu.
- 1945 yılında Fenerbahçe'ye transfer edildi ve 1951 yılına kadar 184 maçta sarı-lacivert formayı giydi, 40 gol attı.
- Sağ kulvarda oynayan ve mücadeleci bir futbolcu olan Erol 5 kez de A Milli Takım formasını giydi.
- 1970'li yılların başında Brezilyalı teknik direktör olduğu dönemde futbol takımında menajerlik yaptı.

Ahmet Erol'un işlettiği lokanta, Kadıköy'deki bazı Denizlilerin vazgeçilmez mekanlarından biridir.

FOTOĞRAF: SÜLEYMAN İNAN

Sen, futbolu bıraktıktan sonra menajerlik de yaptın, hangi futbolcuları Fenerbahçeye getirdin?

Maçlara giderdim.. Beğendiklerimi kulübe bildirirdim. Alpaslan ve Cemil'i İstanbulspordan, Ziya'yı Ankara'dan ben getirdim.

Fenerbahçeyi tanıtan bir DVD çıktı. Sizin dönemi, Cihat'lı, Mural'lı, Ahmet'li, Lefter'li, Halit'li, Selahattin'li... dönemi atlamışlar. Sizlerden sonra gelen canavar Burhan, Hüsamettin, Niyazi 'lerin ... bulunduğu şampiyonlukların yaşandığı dönemler verilmemiş.

Ne yapılabilir ki, öyle uygun görmüşler...

Ulusal takımda kimlere karşı oynadın?

İtalya, Avusturya, Yunanistan, Çin, Mısır, Yugoslavya... Viyana'da Avusturya'ya karşı oynadığımız oyunda ben solbek oynuyorum, karşımda da Melchior var. Adam Avrupa karmasında da sağaçık oynuyor. Beni bir türlü geçemeyince adam bana bir yumruk attı.

(Ahmet Erol'dan neşeli bir kahkaha kopuyor). 1948 Londra Olimpiyat Oyunlarına ulusal futbol takımımızla katıldım. İstanbul-Atina, Atina-Brüksel, Brüksel-Londra olmak üzere üç kez inip kalkarak pırpırlı bir uçakla gittik. Çin'e dört tane gol attık. Yugoslavya'ya kaybettik.

Ben, burada İstanbul-Kadıköy de önce bir büfe açtım. Daha sonra kahvehane, şimdi de lokanta..Ben bunları yaparken bir milli futbolcu bu işleri yapar mı dediler. Lefter bile aynı şeyi söyledi.. Lefter İtalya ve Fransa'da top oynadı. Döndüğünde parası çoktu, istese adayı bile satın alırdı! Gitti bir Beyoğlusporlu futbolcunun kızkardeşine takıldı. Paralar bitince kadın kovdu onu. Ona gel beraber bu işi geliştirelim dediğimde, 'milli bir futbolcu kahvecilik yapar mı' demişti. Bak, şimdi Lefter'e Kluften maaş veriyorlar.

Denizli'ye ne zaman geliyorsun?

Her niyet edişimde yoldan geri dönüyorum. Enson 3-4 yıl önce gitmiştim. Çok değişmiş, çok güzelleşmiş Denizli.. Tabii,yaş 80'in üstünde olunca gitmek-gelmek zorlaşıyor.

Son sözün ne olur?

Hayat bir varmış, bir yokmuş!

Not: Bu konuşma Ahmet Erol'un İstanbul-Kadıköy'de Olimpiyat 2 adlı lokantasında 24 Temmuz 2007 tarihinde yapılmıştır.

Denizli'den yetişen değerler:

EPIKTETOS “EPIKTET”

Prof.Dr. Önder GÖÇGÜN
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

M.S. 50 yılları civarında Hierapolis'de, yani bugünkü Denizli-Pamukkale'de doğmuş olan Epiktetos, ya da kısa adıyla Epiktet; ömrü boyunca süren sakatlığına, hasta bedenine ve gördüğü kötülöklere, çektiğı büyük eziyetlere, acılara, sıkıntılara rağmen engin sabrı, azmi ve çalışması ile bütün insanlığa iyilik ve güzelliğı arama yolunda model oluşturmuş ünlü İlkçağ filozoflarından birisi ve aynı zamanda, “seçilmişlerden bir değer” idi.

Kendisinin adı olarak bilinen Epiktetos, kelime anlamı bakımından Grekçe'de, “satın alınmış adam; esir, tutsak, uşak” demektir. Nitekim o,

Hierapolis'de esir olarak dünyaya geldi ve İmparator Nero zamanında Roma'ya götürüldü. Kendisini Nero'nun âzat ettiği, yani serbest bıraktığı Epaphroditos adlı kaba, ahmak ve görgüsüz eski bir uşakı satın aldı. Epiktetos, bu her bakımdan kötü adama ve onun insanlık dışı

sözlerine, davranışlarına büyük bir sabır ve olgunluk göstererek katlandı.

Epiktetos topaldı. Bir gün efendisi bir işkence aletiyle özürölü bacağını burkarak eğleniyordu. O ise, bu işkenceye sabırla göğüs geriyor, yavaş ve sakin bir sesle:

“-Bacağımlı kıracaksın!”

diyordu. Efendisi, bu sözlere hiç kulak asmadan işkencesini ve kendince eğlencesini (!) sürdürerek, nihayet Epiktetos'un bacağını kırdı. O ise, bütün bunlara karşılık büyük bir sabır ve olgunluk göstererek, sadece:

“- Kıracağımlı söylemişim. İşte kırdın!” demekle yetindi.

Topal ve hasta olmasına rağmen, -kaçmaması (!) için- çoğu zaman zincire vurulmuş bulunan Epiktetos; bütün hor görölmelere, aşağılanmalara tam bir sabır ve metanet anıtı gibi katlanarak,

Antik Çağ'da, Hierapolis - Pamukkale bölgemizde doğmuş, Denizli ovasının ekmeğini yiyerek, suyunu içerek yetişmiş, ömrü boyunca sabrın acı meyvesi ile olgunlaşmış, böylece mutluluğu arama yolunda çok güzel ve ilgi çekici görüşler sergilemiş; hayatı ve düşünceleri ile evrensel boyutta insanlığa örnek teşkil etmiş olan, bütün dünyanın tanıdığı seçkin filozof: EPIKTETOS

EPIKTETOS

50 Hierapolis'te dünyaya geldi.
90 Nikopolis'te Felsefe okulu açtı.
125/130 Nikopolis'te hayatını kaybetti.

genç yaşından itibaren derin ve engin düşünce dünyasında "optimist", yani "iyimser" bir bakışla huzuru ve mutluluğu bulmayı bildi. Onun bu tavrı ile bütünleşen derin felsefesi, insanlık dünyasında geniş yankılar uyandırdı.

Bu bağlamda, hasta bedeni ve topal bacağı ile değirmen taşı döndürmek zorunda bırakıldığı yeraltı zindanında gördüğü türlü eziyet ve hakaretler karşısında bile engin ruh asaleti, derinliği ve zenginliği ile kendini Roma konsüllerinden, makam ve servetleri ile yüksek itibar, değer sahibi sosyal hayatta en seçkin konumdaki kimselerden daha büyük, özgür, huzurlu ve mutlu hissediyor ve tam bir teslimiyet duygusu içerisinde:

"Olayların, dilediğin şekilde gelmesini bekleme. Onlar nasıl geliyorsa, öyle gelmelerini iste, böylece her zaman mutlu olursun."

ve:

"Gördüğüm hakaretleri, uğradığım haksızlıkları, çektiğim eziyetler ve yaşadığım acılar ile başıma gelen bütün felâketleri, karşılaştığım her türlü olumsuzlukları, benimsiyorum, seviyorum. Zira, Yüce Yaratıcı'nın benim için istediği şeyler, benim istediklerimden daha iyidir."

diyordu.

Epiktetos'un, "Düşünceler ve Sohbetler" adlı eserini, 1942'de Fransızca'sından dilimize çevirerek, kültürümüze kazandıran Burhan

Mutluluğa dair pek çok hikmetli sözün sahibi Epiktetos der ki;

"Olayların, dilediğin şekilde gelmesini bekleme. Onlar nasıl geliyorsa, öyle gelmelerini iste, böylece her zaman mutlu olursun."

Toprak'ın da isabetle kaydettiği gibi:

"Yeni bir Eyüp Peygamber gibi Epiktetos, dünya malına ve mülküne karşı en büyük ilgisizliği tavsiye ederek, şöyle konuşur:

-Her ne hakkında olursa olsun, 'Onu kaybettim!' deme. Fakat, 'Onu geri verdim!'de. Çocuğun mu öldü? Onu geri verdin. Karın mı öldü? Onu da geri verdin. Tarlanı mı elinden aldılar? İşte, yine bir iade (geri verme). Ancak, onu elimden alan kötü bir adamdı. Onu sana verenin, şu veya bu elle geri almasının ne önemi var? Onu sende bıraktığı müddetçe, yolcuların otellerden faydalandıkları gibi, sanki sana ait bir şey değilmiş gibi saydalan. Çünkü, dünya bir misafirhanedir ve hayat, bir ziyafetten başka bir şey değildir. Unutma, hayatta bir ziyafette imişsin gibi hareket etmen gerekir. Bir yemek tabağı sana kadar geldi mi? Elini kibarca uzatarak, ölçü ile bir parça al. Önünden kaldırmak istiyorlar mı? Ille de almak isteme. Yemek, henüz önüne gelmedi mi? İsteklerin uzaklara gitmesin, tabağın kendi tarafına gelmesini bekle. Çocuklarına, görevlerine, makamlara, servete, ilerleyip yükselmene karşı da böyle hareket et. O zaman, en yüce sofraya bile kabul edilmeye layık olursun."

Epiktetos, kapısı olmayan bir virânede, yani yıkılmaya yüz tutmuş harap, köhne bir evde oturuyordu. Eşyası ise, kırık dökük bir masa ile tahta bir sedirden ve paçavra halinde bir yataktan oluşuyordu. Dünya malına zerre kadar değer vermediği için, ölünceye kadar fakir kalmaya yemin bile etti.

Derken bir gün, ettiği bu yemini unutmuş olmalı ki, demirden bir lâmba satın aldı. Derhal cezasını gördü! Çünkü, köhnemiş evine giren bir hırsız bu lâmbayı çaldı. Epiktetos ise; 'yarın yine gelirse, adamakıllı şaşırarak; çünkü, ancak topraktan bir kandil bulacak.' dedi.

Gençlere, arkalarında hayırlı bir evlât bırakmak için evlenmelerini öğütleyen Epiktetos; kendisi ise, hayatı boyunca evlenmedi. Yalnız köşesinde, zengin düşünceleri ve zengin, mutlu iç dünyası ile yapayalnız yaşadı.

Bütün yazılı kaynakların belirttiği gibi, dostluğa çok büyük önem ve değer verirdi. Nitekim bir gün, arkadaşlarından birisi, doğan çocuğunu besleyemediğinden yakınınca, Epiktetos hemen çocuğu alarak, yoksul evine götürdü ve onu emzirmesi için, bir de süt annesi buldu.

Bir gün de, diğer bir dostunun açlıktan, intihar ederek ölmeğe karar verdiğini duyunca, hemen yanına koştu ve son üç günden beri ağzına tek lokma girmemiş olan o arkadaşına, 'niçin ölmek istediğini?' sordu. O da:

-Karar verdim.

deyince, Epiktetos:

-Bu, bir ölme sebebi olamaz. İnsan, bütün verdiği kararları uygulamamalıdır. Yalnız doğru akla uygun olan ve haklılık taşıyan kararları uygulamalıdır. İntihar ederek, bizi neden iyi bir dosttan ve ülkeyi de iyi bir vatandaştan mahrum etmek istiyor ve hiç kabahati, suçu olmayan bir insanı öldürmeye kalkıyorsun? Bu, büyük bir haksızlık değil midir? Karar vermişsin... Peki, beni öldürmeye de karar verseydin, karar verdiğin için beni öldürmen gerekir miydi?

diyerek, belâgati; yani güzel, etkili ve ikna edici, inandırıcı sözleri ile o ümitsiz dostunu yeniden hayat bağladı.

Milâd'ın 90. yılında Nikopolis kasabasında bir Felsefe Okulu açarak; insanlara sabır, azim, karalılık yolunda mutluluk aşılaman felsefesini öğretti ve bunun yayılmasına çalıştı. Öğrencilerinden birisi olan İzmit'li Arrianus, O'nun bütün felsefesini özetleyen "Düşünceler" veya "Epiktetos Risalesi" adını taşıyan küçük bir kitap hazırladı.

Kendilerine emek ve hizmet verdiği öğrencilerinden büyük saygı gören ve herkes tarafından çok takdir edilen Epiktetos, uzunca bir ömür sürdü. Hastalıkları ve sakatlığı başta olmak üzere; çektiği bütün eziyetlere ve yaşadığı çeşitli sıkıntılara rağmen gösterdiği sabır ve bulduğu az'a şükrederek yetinme düşüncesi ve duygusu ile huzurlu, mutlu olmasını bildi.

Büyük ve asil ruhunu, tahminen M.S. 125-130 yılları arasında Nikopolis'te, 75-80 yaş civarında teslim ettiği sanılan Denizli-Hierapolis'li Epiktetos'un mezar taşında, öteden beri kendisinin yazdığı söylenegelen şu kitabe vardır:

"Ben; esir, uşak, sakat ve ömrü boyunca çektiği eziyet, sıkıntı, yoksulluk ve perişanlıkla ünlü bir fakir, ancak bununla birlikte, Allah'ın sevgili kulu olan Epiktetos'um."

Epiktetos'un, düşüncelerine dayalı sözlerinden aldığımız bazı seçkin örnekler ise, şunlardır:

"Korkma ve korkuların esiri olma. Hele ölümden, hastalıktan, fakirlikten korkarsan sefil, perişan olursun. Ölüm, asla bir felâket; yani belâ, talihsizlik

"Bir kimsenin şan, şeref ve zenginlik içinde, ya da büyük bir mevkide bulunduğunu, yüksek bir makamda oturduğunu görerek; onun sağlık, mutluluk ve huzur içinde olduğunu sanma. Elinde olmayanları, yani elde edemediklerini gözünde büyütme ve hattâ, her servetin, şöhretin ve makamın burada kalacağını düşünerek, küçük gör ki; şu geçici dünya hayatında, mutlu olasın."

"Ölümü daima göz önünde bulundur. O zaman, asla sıradan, basit endişelere, düşüncelere kapılmaz, telâş içinde olmazsın. Sonuçta, şu geçici dünyaya da hırsıyla bağlanmaz, maddî şeyleri coşkunlukla istemezsin."

"Filozof mu olmak istiyorsun? O hâlde, derhal alaya alınmaya ve halk tarafından hor, hakir görülmeye, 'yuh!' denilerek aşağılanmaya hazır

kötü birşey değildir. Ölümün, bir felâket olduğun düşünmek; işte asıl felâket budur!"

"Bir iş yapacağın zaman, o işin ne olduğunu iyi düşün. Bilmediğin, anlamadığın işi yapma."

"Başına gelen felâketler yüzünden başkasını suçlama; kendine dön, kendini yokla; kendine, düşündüklerine, sözlerine ve yaptıklarına bak."

"Kaybettiklerine üzülme, bir daha eline geçmeyecek hayatını kendine zehir etme; 'onu, yani o kaybettiğimi verdim, bağışladım' de."

"Ukalâlıktan, 'her şeyi ben bilirim!' anlayışından uzak dur; bilgiçlikten sakın."

"Hayatta, her birimize ayrı bir rol verilmiştir. Verilen bu rolü iyi oynamak ve oynayarak başarılı, mutlu olmak sana düşer. Ancak, bu rolü seçmek; nerede, ne zaman ne olacağını tayin etmek, kararlaştırmak, belirlemek başkasına; o Yüce Yaratan'a aittir."

ol! Sende ise, onlardaki bu küstahça bakış olmasın. Daima vakur, olgun ve dengeli ol. Sana iyi ve güzel görünen düşüncelere kuvvetle bağlan. Her işte metin, güçlü ve kararlı olursan; önceleri seni alaya alanlar, küçük görenler; ileride sana imrenecekler ve takdir edeceklerdir. Özetle, daima doğruları bul, doğruları bil ve doğruluktan ayrılma."

"Hiçbir zaman kendini küçük, değersiz görme ve: 'Küçük düşeceğim. Yeryüzünde bir hiç olarak kalacağım.' gibi basit düşüncelere kendini asla kaptırma."

"Yapacağın her işe girişmeden önce, ne olacağını ve arkasından ne çıkacağını iyice düşün ve ancak ondan sonra teşebbüse geçerek, o işi yapmaya kalk. Bu yolu tutmazsan, belki önceleri giriştiğin o işten zevk alırsın, ancak sonra pişman olup, utanabilirsin bile!"

Epiktetos'un, "Düşünceler ve Sohbetler" adlı eserini, 1942'de Fransızca'sından dilimize çevirerek, kültürümüze kazandıran Burhan Toprak'a göre o "Yeni bir Eyüp Peygamber gibi"dir. Epiktetos da, Eyüp peygamber gibi, dünya malına ve mülküne karşı en büyük ilgisizliği tavsiye ederek, şöyle der:

"Her ne hakkında olursa olsun, 'Onu kaybettim!' deme. Fakat, 'Onu geri verdim!'de. Çocuğun mu öldü? Onu geri verdin. Karın mı öldü? Onu da geri verdin. Tarlanı mı elinden aldılar? İşte, yine bir iade. Ancak, onu elimden alan kötü bir adamdı. Onu sana verenin, şu veya bu elle geri almasının ne önemi var? Onu sende bıraktığı müddetçe, yolcuların otellerden faydalandıkları gibi, sanki sana ait bir şey değilmiş gibi faydalan."

"Yalnız da olsan, başkalarıyla birlikte de bulunsan, hep saygın, dürüst ve ahlaklı ol!"

"Mümkün olduğu kadar sus ve ancak gerekli olan sözleri, gerektiği kadar söyle. Özetle, az ve öz konuş! Asla basit, seviyesiz sözler söyleme ve bunları söyleyerek, kendini toplum içinde küçük düşürme! Edebe, terbiyeye, görgüye aykırı sözler söyleyerek kendini kapıp koyuvermek de, çok tehlikelidir. Bunu unutma! Övmek, yermek veya başkalarıyla karşılaştırmak için de, tanıdığın insanları ele alma."

"Tebessüm et, neşeli ol ve fakat sık sık kahkahalarla, kendini kaybedercesine gülme!"

"Mecbur olmazsan, hiçbir zaman hiçbir şey için yemin etme. Mecbur olursan da, mümkün olduğu kadar az yemin et."

"Mümkün olduğu kadar, evinden dışarıda yemek yeme ve bütün ziyafetlerden kaçmaya çalış. Gitmek zorunda kalırsan da hareketlerine, yemene içmene dikkat et; nezaket, kibarlık ve olgunluktan ayrılma."

"Eğer birisi, 'bir kimsenin seni kötülediğini' söylerse, hemen söyleneni reddetmeğe kalkma. Yalnız şu cevabı ver: 'Hakkında bunları söyleyen, hiç şüphesiz başka kusurlarımı bilmiyormuş. Eğer bilseydi, sadece bunu söylemekle kalmazdı.'"

"Başkalarını fazla alkışlamaktan ve her zaman, her yerde taşkın hareketlerden daima kaçın."

"Başkalarının hikâyelerini; boş söz ve dedikodularını dinleme. Dinlemek zorunda kalırsan da; ciddiyetini bozmadan, olgunluk ve nezaketini kaybetmeden sabır göstererek dinle, ama ilk fırsatta da oradan ayrılmasını bil. Böylece, huzur ve rahatını korumuş olursun."

"Bir kimse sana haksızlık eder, yahut aleyhinde konuşursa, onun bunu yapmaya kendisini mecbur saydığına inanmaya çalış. Çünkü o, gerçekte senin düşünceni değil; kendi düşüncesini takip eder. Yanlış ve haksız sözleriyle, yalnız kendisini aldatmış ve yine yalnız kendisini yaralamış olur. Bu prensibi iyi kullanırsan, aleyhinde konuşanlara sabırla tahammül edersin. Çünkü, her küfredene; 'kendini haklı sanıyor!' diyebilirsin."

"Şu şekilde düşünmek de, doğru akıl yürütmek değildir: 'Ben sizden zenginim, şu hâlde sizden iyiyim. Ben, sizden güzel konuşuyorum. Dolayısıyla, sizden daha değerliyim.' Doğru akıl yürütmek için şöyle düşünmelidir: ' Ben sizden zenginim, yani servetim sizden fazladır. Ben sizden daha güzel konuşuyorum; o hâlde benim nutuklarım, hitabetim, sözlerim sizinkilerden daha değerlidir.' Çünkü sen, ne servetsin, ne nutuksun!"

"Cahillerin, bilgisizlerin önünde güzel, değerli, derin anlamlı sözler söyleme! En iyisi söyleyeceğin gibi davran. Meselâ, bir ziyafette nasıl yemek yendiğini anlatma. Fakat, nasıl yenmesi gerekiyorsa, öyle ye. Unutma ki, akılcı Sokrates de her şeyde ve her yerde gösterişten, abartılı hareketlerden kaçınmış, sakınmıştır."

"Bilgisiz ve görgüsüz kimselerin yanında derin ve önemli konular açılırsa, sus ve sessizliğini koru. Bir gün bir kimse çıkar da, senin hiçbir şey bilmediğini ileri sürerse ve sen bu iddia karşısında kızmaz isen, işte o zaman olgun bir kimse ve filozof olmaya başladığını anla. Çünkü koyunlar, ne kadar yem yediklerini gidip çobanlarına göstermezler, fakat yedikleri yemi iyice hazmettikten sonra süt ve yün yaparlar. Sen de bilgisiz ve görgüsüzlere güzel ve derin anlamlı sözler sayıp dökme. Bu sözlerin ifadesi olan hususları, davranışlarıyla göster."

Yazımızı, Hierapolis-Pamukkale'li Epiktetos'un; derin bilgisine, tecrübesine dayalı ince ve zarif felsefesinin ürünü sözlerinin arasından seçtiğimiz, şu son derece dikkat çekici ifadeleriyle bitirelim:

"Bilgi, görgü, sabır, hoşgörü, nezaket, incelik ve bütün bunların toplamı demek olan olgunluk yolunda bir adamın ilerleyip yükseldiğini gösteren işaretler, şunlardır:

Böyle bir insan, kimseyi kötülemez, kimseyi övüp göklere çıkarmaz; kimseden şikayet etmez, kimseyi suçlamaz, önemli bir şahsiyetmiş gibi kendisinden asla söz etmez ve övünmez. O bencilliği, hırsı, kini ve nefreti içinden söküp atmıştır. Hiçbir şeye karşı, coşkun ve taşkın bir hareketi yoktur. Onu aptal ve cahil, bir şey bilmez yerine koyarlarsa, aldırmaz. Kendisine karşı ise, sanki tehlikedeymiş gibi daima uyanık ve dikkatlidir."

Denizli'den İnsan Manzaraları
Simitçi Hamdi YILMAZ

O, bir hayat adamı...

Lise yıllarında bir simitçi, ileriki bir dönemde Söke'de Demirdöküm Şofbenleri teknik sorumlusu ve ardından bu işini kaybetmiş bir insan. Bir ara büyük şair Necip Fazıl Kısakürek'in evinde aşçı yamağı.

Eşi ve iki çocuğuyla Denizli'ye karnını doyurmak için gelen bir rızık arayıcısı, Denizli caddelerinin -sağlığı elverdiği ölçüde- bazen simit arabası, bazen de elde taşıdığı tepsiyle güler yüzlü simit satıcısı. Ayak sağlığı elvermediği günlerinde, önünde boya sandığıyla ayakkabı boyacısı. Zaman zaman tiyatro gruplarının amatör tiyatro oyuncusu.

Yaşadıklarını kitaplaştırmak isteyip sponsor aramaya çıktığında "Kim Ne Yapsın Senin Anılarını Simitçi!.." diyerek geçitirse de, yaşadıklarını bütün çıplaklığıyla -kendi imkanları çerçevesinde- aynı isimle kitaplaştırp paylaşacak kadar açık kalpli ve cesur bir kalem erbabı.

Kendi dünyasında zaman zaman bir şair; engelliler derneklerinde -engelsizliğine rağmen- koşturan bir gönüllü.

Hayatın kendisine yüklediği, sattığı simitlerin susam tanelerine eş dertlerine rağmen hayata küsmeyen, pes etmeyen, hayata güler yüzle bakabilen gülen, gülebilen bir insan.

Hayatta herkesin bir hikâyesi vardır. Bu hikâye de aramızdan biri, Hamdi Cemil Yılmaz'ın kısa hikâyesidir.

Yazan: Eyüp Hilmi

Denizli'nin Batı Toroslar Ucundaki oban Evleri:

ÇÖVMEN...

Zeki AKAKÇA

Çingirakların tınısında, çövmenlerin kapısında, nümelerin kokusunda geçen yaşamlar...
Su başlarında, tepelerin güney yamaçlarında yurtlanan, gülmekle ağlamayı, gitmekle gelmeyi aynı gören yaşamlar...
Mutlulukları oğlak doğumu, evlilikleri keçi kirkımı, göçleri güz sonu zemheri başı olan yaşamlar...
Zamanı; keçi govumu, oğlak yarımı, kıl kirkımı zamanı diye tanımlayan yaşamlar...
Yurtluklarını ağaçlara, yollarını yıldızlara bakarak kurup-bulan, mutluluklarını "gırtlak havalarıyla" dışa vuran yaşamlar...
Onlar zamanın son demini yaşamaktalar şimdi.
Belki de yaşayıp bitirdiler de farkında değiliz...

Çicekbaba zirvesinde
çövmenler (Bey ağaç)

Çövmen girişi (Çiçekbaba-Beyağaç)

Çövmen, keçi çobanlarının evi, barınağı kendi deyimleriyle yurdu...

Batı Torosların son uzantısında bitmek üzere olan bir serüvenin son izleri, son kalıntıları çövmenler...

Özellikle Batı Toroslarda, Antalya'nın batısından başlayıp, Fethiye'nin kuzeyindeki dağlık yörelerden devam ederek daha batıda (Denizli) Beyağaç ve (Muğla) Köyceğiz sınırını oluşturan Sandıras dağlarındaki çobanların kullandığı evlerdir bunlar.

Çövmenleri kullananların son temsilcileri ise, yine Sandıras dağları Çiçekbaba zirvesinin güney ve kuzeyinde bulunan keçi çobanlarıdır.

Şimdilerde keçilerin dağlara çıkması yasak olduğu için tamamen yok olmak üzere olan bu yapıları biraz yakından bakıp incelemek gerek.

Çövmen, basit olarak keçi çobanlarının evidir. Çobanlar geçmişte kullandıkları kıl çadırları dağlık yörelerde gerek taşıma ve gerekse kurulacak alanların yapısına göre terk edip, dönemler halinde yerleşip ayrıldıkları ve sezonunda tekrar gelip yerleştikleri "yurtluklar"ına her defasında yeni mekan kurmak yerine yörede bulunan malzemeden (çam kabuğu - çürük ağaçların sağlam kalan parçaları-pardı- ve yarma-yırtma tahtalar) mekânlar kurmuşlardır. Adına "çövmen" denen bu yapıların kurulması ve kullanımı son derece pratiktir.

Bu yapı türünün çıkışı aslında yurt edinmek, yuva kurmaktır. (yurt-yuva kurmak deyimini buradan gelmektedir. Yeni evlenen Yörük gençlerine yapılan özel çadırlar bu deyimine uygun düşmektedir. Önce yurt sonra yuva anlamı bunu karşılamaktadır)

ÇÖVMEN KURARKEN KULLANILAN MALZEMELER:

Çekti (Çövmen Sırığı): Üç adet uzun ince genç çam ağacından (karaçamdan ya da kızılçamdan) sırik

Pardı : Çürümüş yaşlı karaçam ağaçlarının sağlam kalan kısımları)

Yırtma tahta: Yırtma tahta,(yarma tahta) Karaçam tomruklarının budaksız ve uzun düz liflilerinden yapılır .

Turluk (Kıl Çul Eskisi): Çövmenin ana ağaçlarının (çektilerin) birleştiği uça atılır. Yağmurun girmemesi, içerideki dumanın dışarı çıkmasını sağlar. Pardılı çövmende ise turluk yerine su girişini önlemek için karaçam ağacının kabukları -ki bu kabuklara "Çam gabi-gapcık" denir- sıralanır. Çürümüş çamlarda kabuklar uzun ve sağlam olur, pardı da bu ağaçlardan çıkarılır.)

Çövmen-çöğmen-çövmek yerel söyleyişle değişmesine rağmen aynı anlamdadır. Hepsinin dayandığı kök aynıdır; yani geçici süreli oturmak, çömelmek, çökmek, yerleşmek, eyleşmek eylemini gerçekleştirmek anlamındadır. Bu aynı zamanda ikamet etmek, yurt edinmek ile de anlamdaştır.

Çövmen sadece bu basit haliyle değil geçmişe yolculuk yapıldığında Orta Asya'dan bu tarafa geçen süreç hakkında da bir fikir vermektedir. Yani bu bir kültürün şekli de son izleri son nefesleridir. Belki bu nefes bitmeden bulunması gereken izler, çıkılması gereken yolculuklar vardır.

...

Yurtlarını çövmen ve keçileriyle kuranların, mekânlarını tanıyıp onları nasıl kurduklarını öğrenme zamanıdır şimdi?

Çövmenin yapılışı:

Üç ana sırk dikilir başları bir noktada birleşir ve kıl ip ile bağlanır. Sonra aralara ara sırkalar atılır. Yırtma (yarma) tahtalar ya da Pardılar uçları tepedeki birleşme yerlerine gelecek şekilde serilir-(altları geniş tepeleri dar olacak şekilde (konik))dayanır. Baca çövmenin içinden açılacak, dumanı doğrudan dışarı çıkacak şekilde döşeme yapılır. Çövmen kapısı keçi ağıllarını rahat görebilecek yerden açılır.

Kapı: Kapı olacak yerden uçları birleştirme yerine gelecek şekilde 2 sabit sırk uzatılır. Kapı olarak planlanan yeri örtecek enlilikte 3 tahta ayarlanır. Tahtalar boydan yetişmeyecek ise açık kalan yerin yarısından "yan çekti" vurularak tahtaların yıkılması düşmesi engellenir.

İçeriye girildiğinde yanlarda bulunan bu üç tahta yan yana gelecek şekilde çekilerek kapı kapatılır. (Ancak son zamanlara kolaylık olması için kapı olacak şekilde kapı şeklinde alttan ve üstten çiviyle tutturulmuş tahtalar kapı olarak ta kullanılmaktadır.)

Baca (Puralık): Çövmenin içinde rüzgar yönüne göre üst üste konulan taşlarla basit şekilde baca yapılır. yırtma tahtalara yaklaşılan yerden bir miktar açılarak dumanın dışarı çıkması sağlanır. Bacalar yaz aylarında dışarıdan biraz daha taş sıralayarak yükselttilip çövmen dışındada kullanılır.(Ama bu günümüzdeki yazlık pardılı çövmenlerde görülür)

Çövmenin benzeri olan daha küçük ve dışarıdan bacalı basit yapılılara "arap evi" denir.

Eskiden hem pardılı, hem tahtalı çövmen yapılır ama yaz aylarındakiler mutlaka tahtadan olurdu. Tahtanın taşımalarının zor olması nedeniyle pardılı çövmen pratik olması nedeniyle tercih edilir.

...

Çövmenin içinden çövmeni çevreleyecek şekilde küçük ark açılır dışarıdan girecek olan su böylelikle engellenerek kenarlardan dışarı atılmış olur. Ancak kar ve yoğun yağışlardaki özel zamanlarda suyun çövmenin altından geçeceği düşünülerek çövmen tabanına aralıklarla döşenen taşlar üzerine serilen yarma tahtalar bu mekânın tabanını oluşturur. Su alttan geçer ve zarar vermez.

Çövmenler, yazlık ve kışlık olarak keçi çobanlarınca kullanılır. Çövmen ve ağıl ikili olarak düşünülür.

Keçilerin doğum zamanında oğlaklar (keçi yavrusu) için de çövmen yapılır. Bunda da sistem aynıdır kenarlardan ark alınır alta çam pürçüğü (yaprağı) döşenir. Bunlar daha küçük olur ve altları kuru çam yaprağı ile döşenir ki, bunun sebebi sıcaklık sağlamak ve oğlakların dışkılarının süzülmesi içindir.

Göç sırasında malzemeler at, eşek ve katır ile taşınır. Büyük sürüsü olan ve uzun yollar kat ederek göç edenler ilave olarak deve kullanırlar. Bu taşınma ve göçlerde çoğunlukla çövmenler yıkılmaz. Bir daha ki gelişte aynı kişiler yine aynı yere gelirler ve bu yerleşim alanlarına "yurtluk" denir. Hiç kimse başkasının yerine konmaz (çövmen kurmaz, çövmenine girmez) hatta bu sebeptendir ki sülaleler, lakaplar ve obalar adıyla anılan yurtluklar vardır. HacıYusuf yurdu, Hacı Osman yurdu, Hocaoğlu yurdu, Kesmeliyurt, Ortayurt, Ekizler yurdu, Kadirler yurdu, Ali onbaşılar yurdu...

Şimdilerde keçilerin dağlara çıkması yasak olduğu için çövmenler, tamamen yok olmaya yüz tutmuştur.

ÇÖVMENİN ANA MALZEMESİ OLAN "NÜME" VE BUNUN ELDE EDİLİŞİ:

Nüme kaldırma, tahta yarma, yırtma tahta: Karaçam ya da kızıl çamların budaksız olanlarından boyuna belli kalınlıkta "kaldırma" usulü tahta elde etme.. (Yarması kolay ve uzun lifli olması nedeniyle.)

Kullanılan aletler:

Tahta bıçağı, tahta tokmağı, manar (balta ve nacak ta denir)

Ağaç, manar ile yıkılır. Boylanır. (ölçülü kesim)

Manar ile nüme (kalas-tahta) kaldırılır.

Nüme'nin bir ucu ağaç köküne dayanır, sonra tahta bıçağı ile belirli kalınlıkta olacak şekilde bıçağın sırtına tahta tokmağı ile vurularak tahta bir uçtan yanılmaya başlar. Sonra tahta olacak ağaç tahta bıçağı ile ileriye doğru hareket ettirerek yanılır ve yırtma tahta elde edilir

Doğal dengeyi, çevresel değerleri korumak ve geliştirmek için;

- Toplumun çevre bilincini, çocuklarımızın koruma ve paylaşma duygularını yüceltmek amacıyla, gönüllü eğitim faaliyetleri yapıyoruz.
- Halkımızın bağışlarıyla ormanlar kurarak, kent çevresinde yeşil kuşak oluşturuyor, okul, hastane bahçesi, mezarlık ve köy koruluklarına ağaçlandırma desteği sağlıyoruz.
- Değerlendirilebilir atıkları (kağıt, cam, petşişe, tetrapak) toplayarak, doğayı kirlilikten arındırıyor, ekonomiye katkı sağlıyor, atık pillerin çevresel zararlarını önüyoruz.

ÇELENK SİPARİŞLERİNİZ İÇİN
TEL: 0.258. 265 11 11

- Düğün, nikah, yaş günü, açılış gibi etkinliklerde yakınlarınıza, DOÇEV çelenk ve fidan bağış sertifikaları ile ulaşabilirsiniz.

DOÇEV ATIK TOPLAMA HATTI
TEL: 0.258. 251 22 33

- Atık kağıtlarınızı, elektronik atıklarınızı, kullanılmış pillerinizi ayrıştırarak, doğal kaynaklarımızı koruyabilirsiniz.

DOÇEV FIDANLIK VE PEYZAJ
TEL: 0.258. 213 10 76

- Her türlü fidan ihtiyacınızı DOÇEV Fidanlığından karşılayabilir, peyzaj ve bahçe düzenleme hizmetlerimizden yararlanabilirsiniz.

DOÇEV

Babadağ'da kavuncu esnafı (1974)

Solda ayakta: Mustafa Ali Uysal
Solda Oturan: Osman Uysal (Bidirakların Osman)
Sağdaki: Sezai Uysal
(Uysal Ailesi Albümünden)